

Àngel DUARTE I MONTSERRAT

EL REPUBLICANISME CATALÀ A FINALS
DEL SEGLE XIX (1890-1900)

(Vol. II)

Tesi Doctoral dirigida pel
Dr. Pere GABRIEL I SIRVENT

P. L. M.

Departament d'Història Contemporània
Facultat de Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona
Setembre 1986

IV. El republicanisme davant del catalanisme.

La dècada dels noranta resulta clau pel que fa a l'aparició del catalanisme polític com un fenomen d'àmplia repercussió en les més variades capes de la societat catalana. Encara que sota la direcció d'una burgesia que comença a desvincular-se del pacte que havia suposat la Restauració, el catalanisme esdevenia, per la seva incidència real i potencial entre les classes mitges i certs sectors populars, un perill important per a la presència hegemònica del republicanisme entre les classes populars i, fins i tot, com a força política amb un cert relleu en la vida catalana.

El fet de poder arrossegar algunes de les bases socials sobre les quals recolzaven els republicans la seva actuació pública, va ésser un dels motius, si no el més important, que convertí el catalanisme en un dels elements més presents en la reflexió teòrica i doctrinal dels republicans catalans de finals del segle XIX.

Veiem alguns casos que permeten contemplar aquest primer problema. Salas Anton comentarà en el decurs del Congrés cooperatiu de l'any 1899, la ponència de cooperació agrícola. Aplaudirà el dictamen per la seva valentia i per la seva complexitat, però no podrà estar-se d'atacar el seu "marcado espíritu regional":

"...no parece sino que se aboga en el Dictamen por el levantamiento de nuevas fronteras que nos aíslen más que lo estamos de nuestros compañeros del resto de España y del resto del mundo, finalidad opuesta de todo en todo á la aspiración final del partido obrero, deseoso de unir en fraternal estrecho abrazo á todos los países de la tierra."

Un altre cas: l'aparició a Manresa d'una Associació

Obrera Regionalista, que podria significar que algun sector de la "massa popular" es giri cap al regionalisme com una nova esperança. Les declaracions inicials de l'Associació, favorables a l'emancipació individual a través de l'educació, la instrucció, tampoc es diferenciaven tant del camí que oferien la majoria de partits republicans a la classe obrera.

És cert que no podem exagerar la transcendència d'aquests dos fets, però sobretot el primer va preocupar molt els republicans; i preocupaven perquè eren una amenaça, encara que de moment allunyada.

Com en el cas de l'obrerisme, en referir-se al catalanisme els republicans lligats doctrinalment als homes i a les idees del Sexenni es replantejaren les seves posicions en funció de la dinàmica externa. Sempre, però, a ròssec d'aquesta.

Aquesta reflexió es produirà des de posicions polaritzades, no sempre coincidents amb les diverses famílies republicanes. Tot sovint aquestes divergències es produeixen dins del mateix partit.

Per una banda trobem la insistència en el caràcter antidemocràtic, clerical i reaccionari de les més importants manifestacions del catalanisme finisecular. Altres republicans, ben al contrari, veuran en aquest catalanisme un element positiu, una concreció de les postures federals, autonomistes i regionalistes. Veuen en definitiva la continuïtat de tota una línia de desenvolupament dels moviments populars catalans que provenien del Sexenni, i que unien a la defensa dels interessos dels treballadors, dels artesans, dels camperols, dels petits comerciants, la defensa d'un poder descentralitzat, més pròxim al poble de

Catalunya.

En aquest sentit cal reconèixer que l'evolució política de Valentí Almirall i el subsegüent intent de crear un corrent catalanista que -malgrat no ser decididament democratitzador- suposés la superació de la ideologia pairalista, la definició laica i el refús del tradicionalisme que havia marcat el catalanisme polític en els anys 1880, va provocar entre els republicans una sèrie d'expectatives i no poques revisions dels seus punts de vista.⁽¹⁾

Aquesta temptativa serà analitzada i obtindrà defenses esperançades i desqualificacions contundents segons l'angle des d'on es produeixi aquesta anàlisi.

La qüestió de la llengua serà també un aspecte prou conflictiu entre els republicans. Aquests reaccionaran amb criteris ben diversos. Però ens atrevim a sostenir que la postura majoritària era decididament escèptica quan no contrària a la utilització del català com a eina lingüística vàlida per a l'actuació política -i enaltres aspectes de la vida social i cultural. Creiem que hi ha una coincidència entre els reduïts sectors esperançats amb la direcció que prenia el catalanisme polític i els defensors de l'extensió de l'ús del català a àmbits no familiars, col·loquials o poètics, que eren els espais on quasi tot-hom coincidia en la correcció i viabilitat del seu ús: la direcció del partit federal a Catalunya, personificada per Vallès i Ribot, i els seus sectors més moderats i menys obreristes, i, d'altra banda, els pocs sectors qualificats en aquells anys 90, de republicans autonomistes.

IV.A. La necessitat de donar una resposta al nou catalanisme polític.

Intentarem a les planes següents, demostrar les afirmacions que acabem de fer. En tot cas, per a nosaltres queda clar també que pràcticament tots els ambients republicans denunciaren d'una manera molt contundent qualsevol possibilitat de "separatisme". A Catalunya no hi ha separatistes, diuen, però n'hi haurà de continuar l'atac dels polítics unitaristes madrilenys en contra de la política catalana. En realitat ho veuen com una possibilitat realment minsa, si és que arribava a existir, però quan en parlen tendeixen a identificar-la amb les manifestacions del catalanisme més conservador, encara que també més diferenciador d'aquells anys.

Per exemple, el bisbe Morgades personificava, als ulls dels republicans, aquesta temptació desintegradora de la "nació espanyola". Més endavant serà la Lliga de Catalunya la identificada amb les posicions separatistes, enfront del Centre Català de caràcter més democràtic.⁽²⁾

És ben cert que les crítiques al caràcter tradicionalista, antidemocràtic i clerical es prolongaren al llarg de la dècada. Fins i tot algunes veus del catalanisme ironitzaren sobre la manca d'altres arguments per part dels republicans en la seva contra.

Lluhí i Rissech sostenia que els catalanistes eren tradicionalistes "aferrados" al passat quan no deia que eren absolutistes fueristes. Francisco Roselló mantenia que eren els fills de famílies benestants que havien entrat al catalanisme, donat que fer-ho en el carlisme "no era de buer gusto". Antoni Franquesa i Sivilla, un home que no

tindrà excessius problemes en afirmar, a vegades, la proximitat entre federals i catalanistes, tampoc no dubtarà, quan calgui, d'acusar de clerical al catalanisme i dirà que els reaccionaris minen el camp polític dels catalanistes. (3)

Però també és cert que la política republicana vacil·là davant el catalanisme, que el rebuig o la desqualificació fou seguida de declaracions esperançades.

L'obstacle principal per tal que aquesta esperança es concretés es trobava en la indefinició del catalanisme polític, en les dificultats que aquest tenia per donar una imatge exterior coherent pel que fa als seus objectius, i als mitjans que volia utilitzar per aconseguir-los.

En poques paraules, el republicanisme dels anys noranta deixarà clara la desconfiança -o com ha dit Culla i Clarà-, la franca aversió envers el moviment catalanista.

Per la seva claredat expositiva considerem necessari incloure les quatre causes a les quals atribueix el propi Culla aquest fenomen sorgit del si de la societat catalana.

Es la primera el fet que els republicans estaven impregnats "del talante estatalista y jacobino del progresismo español decimonónico", i veien en els particularismes "baluarte(s) de la reacción". La segona raó estaria en la visió "espanyola" de la política que tenien els republicans i que comportava un centre al voltant del qual giraven totes les seves decisions: Madrid. S'explica també per la procedència de tradicions político-culturals molt diferents; la dels republicans és urbana, anticlerical cosmopolita, i la dels catalanistes, rural, catòlica i localista o "pairalista". La darrera raó seria conjuntural i nosaltres l'hem

comprovat en estudiar la reacció republicana davant dels problemes colonials: la crisi al Marroc primer, a Cuba i les Filipines després "había exacerbado el patriotismo de los republicanos", i els catalanistes eren vistos com a enemics interiors.

Però, al nostre entendre totes aquestes causes no serien sinó la conseqüència d'un procés històric al qual hem fet referència de passada en les ratlles precedents: durant els anys noranta està triomfant una nova codificació del catalanisme, està canviant el sentit que aquest havia tingut des dels anys anteriors al Sexenni fins -segurament- als vuitanta. La burgesia econòmica s'està interessant per un projecte "desvinculat" progressivament de la Restauració que l'obliga, a través dels seus intel·lectuals -des de Duran i Bas fins a Prat de la Riba- a refer la història. A presentar el moviment de reivindicació de les llibertats catalanes com un moviment propi, no com el que havia estat: un element més dels projectes alliberadors sorgits de les classes populars catalanes.

I, l'èxit d'aquesta relectura del passat històric és tan gran que acaba per decidir al moviment republicà a mostrar-se distant del catalanisme polític modern.

Es a partir d'aquí que es refermen els elements distanciadors entre els dos moviments polítics. I és en la pràctica social concreta a Catalunya com -en aquests anys- es demostrarà la utilitat d'aquesta dicotomia per a les organitzacions polítiques d'extracció popular: en les lluites socials a l'interior de Catalunya.

Intentarem contribuir a l'explicació d'aquesta situació en les ratlles següents, tot començant per veure les diverses posicions de les tendències republicanes.

Els possibilistes, la dreta republicana, serà un sector molt poc receptiu al catalanisme.

La seva posició la posan en evidència el 1886: "Ni vigatans ni butiflers". Amb aquest encapçalament publicava "El Eco Posibilista" un article que al mateix temps intentava desvincular-se del centralisme més absorbent i atacava qualsevol reivindicació catalanista associant-la a l'intent de recuperació d'uns privilegis forals que no es corresponien amb l'organització d'una societat democràtica moderna:

"Ni butiflers ni vigatans. He aquí el lema que debe guiar á los republicanos históricos convencidos como estamos de que en cada uno de aquellos bandos se defendía un rey absoluto."

Dels furs abolits diu:

"estos eran al fin y al cabo un privilegio rechazado como tal por la democracia actual."

Acaba afirmant que els republicans possibilistes han de ser indiferents als intents de debilitar els lligams amb Espanya. Indiferents en el sentit de no actuar mai en una direcció política -la del catalanisme- que pogués conduir, ni que fos indirectament, a aquest debilitament.⁽⁴⁾

Les posicions posteriors dels possibilistes són moltes vegades contradictòries. Hi ha cops que es mostren interessats en el ressorgiment del regionalisme en la mesura que aquest pot revitalitzar la vida política, social, econòmica i cultural de les distintes parts de l'Estat. Sempre i quan, insiteixen, no trenquin amb la unitat política de la "nació espanyola".

"No hay que negar, sin embargo, que existe en Cataluña un movimiento regionalista(...)

Ese regionalismo, ni nos asusta, ni lo consideramos perjudicial dentro de ciertos límites.

Muy al contrario, en la medida de nuestras modestas fuerzas, estamos dispuestos á secundar sus aspiraciones sensatas y razonables, siempre y

cuando no vayan encaminadas al gran disparate de romper la unidad nacional, sino á recabar horizontes más despejados para el desenvolvimiento de la vida de provincias."(5)

Són valoracions positives, encara que reticents i més properes a l'antic provincialisme que al nou regionalisme que caminava cap a la configuració del nacionalisme. Molt més identificades amb la regeneració de la vida provincial com a camí per a la recuperació de la vida política i socio-econòmica a la resta de la nació, que insistim, no deixaran d'entendre mai com a Espanya.

Encara que en determinats moments ni això defensaran.

Quan l'octubre del 1896 "La Publicidad" anunciava la publicació d'un seguit de gravats sota el rètol de Cataluña, advertia

"No queremos que se vea en nuestro propósito ni la más remota idea de regionalismo."

No per res, sinó perquè estaven decididament allunyats del regionalisme i dels mites i imatges que aquest podia utilitzar. El que ells feien era molt senzill: el mateix que els diaris de Madrid feien quan publicaven imatges de la seva província, il·lustrar el periòdic sense més pretensions.(6)

Cal dir que els possibilistes catalans no feien res més que seguir en aquest punt les posicions defensades per Castelar qui des d'on podia, Madrid o Cadis tant feia, no s'estava de condemnar qualsevol manifestació de regionalisme com radicalment atemptatòria contra la unitat de l'Estat.

Les vacil·lacions que en alguns moments tingueren els possibilistes -i altres sectors republicans unitaris a Catalunya- provenien de la seva implantació, de l'inseriment

en un país on es produïen fets que mostraven un ampli desvetllament de la consciència de la pròpia identitat diferenciada. Això obligava a sovintejades modificacions en el seu estat d'opinió que es reflectien en les seves declaracions públiques.

També provenien de la necessitat de distingir-se de les postures que, davant el problema polític que suposava el catalanisme, anaven prenent els polítics de la Restauració. Vegi's sinó el cas de "La Campana de Gràcia" que durant els mesos inicials de l'any 1900 denuncià les crítiques fetes des de Madrid al catalanisme. Des d'una posició catalana -però no catalanista- es fa broma de les intervencions governamentals quan toquen aspectes -bisbes catalanistes,...- que ells mateixos, i en termes semblants havien denunciat abans.

Això no ens pot fer oblidar que els possibilistes representen dins del panorama del republicanisme català les posicions més decididament unitàries i anti-autonomistes.

Aquest lloc d'honor el compartien amb els sectors radicals i unitaris, d'arrel més o menys progressista que recollien crítiques ferotges al catalanisme, sovint publicades prèviament en periòdics madrilenys, titllant-lo d'anti-patriòtic i, fins i tot, d'anti-humà. Aquests sectors, que en darrera instància responsabilitzaven a la Restauració de la força del catalanisme, estaven mal organitzats, però no eren gens menyspreables pel que fa al paper que podien tenir reflectint i configurant, al mateix temps, els punts de vista d'amplis sectors de militants o simpatitzants del republicanisme a Catalunya.⁽⁷⁾

En canvi els centralistes de Salmerón, tot i tenir

una concepció unitària de l'Estat, no dubtaran en declarar-se, alhora, autonomistes. Un autonomisme que el seu màxim dirigent entenia com l'instrument necessari per a reforçar l'Estat.

En el discurs pronunciat per Salmerón, el gener del 1891 a Barcelona, com a presentació del partit a Catalunya, aquest digué que l'organització de la futura república s'havia de fonamentar en l'autonomia del municipi i de la regió, a causa que

"En España las regiones tienen propio espíritu, peculiar carácter, determinada tendencia, que lejos de estirparle como anómalo importa vigorizarlo, robustecerlo, en el sentido de que venga á constituir una armonía tanto más rica y sólida cuanto más viva y bella se la variedad."(8)

A vegades determinats centralistes apel·larien al municipi quan pretenien posar límits als objectius regionalistes. És aquest un argument que faran servir els federals de "La Avanzada" i els grups federals més radicals i obreristes. No és estrany, per tant, que sigui un home del centralisme amb un contacte gran amb aquests mateixos àmbits de l'obrerisme, gràcies a la seva tasca com a advocat, qui defensi també una visió semblant.

En el curs d'un banquet centralista del juny de 1893, la intervenció de Salas Anton fou

"muy aplaudida al explicar la genuina significación de los Municipios que han de responder á un fin de unidad nacional, combatiendo de paso el mal entendido regionalismo."

En aquest mateix banquet el representant de Tarragona a l'acte, de los Ríos, defensarà la unitat de la pàtria espanyola.

De tota manera, i per entendre la intervenció de Salas en tota la seva complexitat, cal recordar que defensarà

també la idea almiralliana de la unitat -dins d'Espanya- de Catalunya, Aragó i València, de l'antiga Corona d'Aragó com a contraposició als "separatismes" estrictament catalans. (9)

La intercomunicació d'idees és evident, i es produeix entre aquells segments del republicanisme més propers en la perspectiva de classe assumida. També pel que fa al catalanisme els sectors centralistes i federals més propers al moviment obrer, més identificats amb aquest, sostenien punts de vista similars que, insistim, partien del rebuig al nou catalanisme de tal inequívocament clàssista.

Entre els federals la panoràmica és molt més complexa. Podem parlar de posicions favorables, de postures clarament contràries i, fins i tot, de conflictes dins del propi partit federal, per la qüestió del catalanisme.

El punt de partida doctrinal pot semblar més proper als postulats del catalanisme. Reprenent el fil del vell pactisme pimgalllià es qüestionava l'opressió de l'Estat sobre els pobles que en formaven part, sense atemptar, però, a la unitat d'Espanya:

"¿Qué queremos los federales? La unidad de la patria como no la quieren los monárquicos ni republicanos unitarios, la queremos por medio del pacto, -ese pacto que tanto, tanto les espanta, -no por la imposición, menos por la fuerza, sino por la libérrima facultad de las partes contratantes." (10)

Si bé doctrinalment podien estar a prop, i una certa tradició política i social els feia més receptius, l'evolució del catalanisme i els seus nous continguts socials explicaran les postures contràries dins el federalisme dels anys noranta.

També partint de l'afirmació feta per Borja de Riquer

que ja durant el Sexenni, en el federalisme tenia molta més importància el sentiment antioligàrquic, de classe, que no pas una consciència nacionalista en sentit estricte, és més fàcil comprendre aquestes posicions contràries al catalanisme dins del partit federal dels anys noranta.

Seran posicions defensades per aquells sectors del partit de caràcter més estrictament obrerista, els que observen amb més nitidesa que darrera el nou catalanisme polític hi havia un projecte burgès en conflicte, llavors, amb l'Estat centralista.

Aquestes posicions dins l'esquerra federal tindran una justificació teòrica molt clara, partint d'alguns aspectes de la tradició ideològica pròpia. Es tractarà d'accentuar-los per damunt d'aquells que podien estar en consonància amb el catalanisme polític.

El catalanisme propugnava l'autonomia de la "regió". Una autonomia que se situava per damunt de l'autonomia de l'individu i de la del municipi, en tant que es considerava la regió com un organisme històric ja constituït, immutable i independent de la voluntat de les persones que en formen part. Basant-se en aquesta idea, deien els federals, els catalanistes no seran mai liberals ni individualistes (en el sentit de considerar l'individu la base de tota l'organització social). De tal manera que el catalanisme, amb el seu organicisme social, s'apropa molt més a les velles manifestacions de l'antiliberalisme que ha presidit els plantejaments socials i polítics d'àmplies franges de la societat catalana durant el segle XIX, que no pas al corrent progressista en el qual s'inscriu el federalisme.

Així doncs l'esquerra federal oposarà sistemàticament

l'autonomia del municipi a la de la regió, i només defensarà aquesta quan sigui fruit de la lliure voluntat dels municipis, i no pas de cap raó històrica que no entenen:

"La región, establecida para regir la vida intermunicipal, merecera siempre, si bien no nuestra devoción, seguramente nuestro respeto. No nos seduce, ni nos convencen las razones de mera conveniencia con que se la defiende; mas, deseosos de ir á la concordia y de evitar en lo posible la desunión, nos satisface que se organice con plena autonomía la vida del municipio, sin en lo más mínimo sacrificarla á la región, como pretenden los regionalistas, ni al Estado, según sostienen y verifican los unitarios."(11)

Aquesta declaració encara revela una certa voluntat de concòrdia, però d'altres foren molt més contundents, com quan Antoni Llargues deia:

"Los catalanistas no están cerca de nosotros, sino divorciados y separados por un abismo sin fondo. Porque no admiten la autonomía del individuo y creen indiferentes las formas de gobierno y nosotros abogamos por la autonomía municipal y estimamos esencial la forma republicana."

En el mateix banquet que Llargues deia les paraules anteriorment transcrites, Demetri Danyans aprofundia en les arrels filosòfiques del conflicte:

"no hay más que una autonomía, la del individuo; las demás son delegaciones."

El mes següent, l'autor de las Cuestiones de ortodoxia, de "La Avanzada", deia:

"No es la región ni lo único ni lo primero; por encima de ella levantan la razón y la justicia la autonomía del hombre y la del municipio."(12)

El conflicte de caràcter filosòfic portarà a una curiosa polèmica del periòdic federal "La Avanzada", amb el catalanista "La Renixensa". Tot començà quan el periòdic federal reivindicà Immanuel Kant com el gran valedor de l'autonomia de l'individu, sobre el lliure consentiment

del qual poden alçar-se l'Estat i les regions.

"La Renaixensa" atacà la interpretació excessivament esbiaixada que els federals fan del pensament de Kant i reivindica enfront d'aquest la visió filosòfica del krausista Heinrich Ahrens. "La Avanzada" respondrà a "La Renaixensa" citant obres de Kant i algunes de les seves tesis centrals de la Crítica de la raó pura i Crítica de la raó pràctica. I aclareix:

"Nos dice que incurrimos en contradicción al invocar la autoridad de Kant siendo partidarios de la soberanía de la razón. Hemos de replicar que Kant, como todos los grandes pensadores, es para nosotros autoridad doctrinal ó científica en la parte de su teoría ó sistema que nuestra razón admite. Tampoco le alabamos sin medida; pues, en nuestro sentir, Kant expone, al par que excel-sas verdades, graves errores; así, por ejemplo, es exagerado su subjetivismo y poco fuerte en lógica cuando llega á afirmar á Dios -que en su sistema constituye una salida de tono, ó para decirlo en una frase más respetuosa una contradicción."(13)

El més probable és que no s'haguessin llegit cap de les obres citades, però calia jugar fort en els moments de buscar autoritats que donessin pes als propis arguments.

En el context d'aquesta polèmica filosòfica hi haurà també un enfrontament amb Sebastià Farnés, el qual, com a bon nacionalista historicista, discrepava dels plantejaments federals -"car la nació, en el pensament de Farnés, no és un organisme fonamentat en l'explícit plebiscit dels individus que l'integren, com sostenia Pi i Margall, sinó que és una realitat immutable i independent de la voluntat dels homes"(14)

Aquests plantejaments del problema passaven a concretar-se en la idea que l'ideal federal és el de la fraternitat universal basada en la llibertat individual, mentre que el del catalanisme era el "egoísmo universal". El

mirar exclussivament els interessos d'una col·lectivitat que d'altra banda no estava aïllada dins l'Estat.

En aquest sentit és fàcil trobar a la premsa federal treballs i articles que pretenen cercar en els altres pobles peninsulars els mateixos ideals de llibertat i de combat a l'unitarisme ofegador que hi ha a Catalunya.

Treballs que, reivindicant per exemple Padilla i els comuners, ataquen l'anticastellanisme existent en el si del catalanisme. Treballs que a vegades seguien d'altres dedicats, per exemple, a Pau Claris.

"La Montaña", de Manresa, en la seva època com a diari, va incloure, el 13 de febrer del 1887, un llarg article sobre la figura de Juan Padilla, que li servia com excusa per enumerar totes aquelles personalitats històriques que s'havien enfrontat, o com a mínim així eren vistos pels republicans, a l'unitarisme des de totes les regions i pobles d'Espanya. Des d'un Bach de Roda a un Carles de Viana, fins als comuners castellans ja esmentats, passant per l'aragonès Llanuza, i per màrtirs no especificats de València, Andalusia i el País Basc. La conclusió que feia d'aquesta singular interpretació de la història era clarament política, i venia a corroborar la idea federal de la possibilitat de realitzar l'ideal de la reorganització de l'Estat partint no tan sols d'un punt d'aquest -Catalunya- sinó al mateix temps de totes les regions, països o territoris que l'integren:

"Significa que todas las regiones españolas han recibido un mismo bautismo de sangre; significa que todas las regiones españolas han luchado por una misma causa, significa que todas ellas al conmemorar la muerte de aquellos ilustres y valientes patricios, sienten el mismo entusiasmo por una causa patriótica que en los días de desgracia les ha unido en lazos indisolubles de santa fraternidad y este lazo no puede quebrantarse nunca, porque está sellado con sangre de nuestros

mártires."(15)

Els lligams creats per la lluita comuna contra el poder omnipotent de l'Estat en la seva forma unitària i absorbent s'extenien a tots els pobles peninsulars. No podien ser trencats, i els qui ho pretenien només podien tenir el caràcter de forces antipopulars.

El darrer aspecte de la visió negativa del catalanisme, en el si del federalisme català, té a veure amb la seva inconcreció ideològica. Això es presentava sovint al costat de la defensa de les tesis municipalistes.

Lluhí, l'any 1892, després d'afirmar que el programa catalanista sacrificava a la regió, la nacionalitat, el municipi i l'home, deia que no era un programa monàrquic, però tampoc republicà. Que no eren demòcrates ni federals, sinó, en tot cas, "absolutistas fueristas", en tant que confiaven en els vells furs i en les representacions orgàniques com la forma adequada d'articular la participació de la societat en la vida política.

A vegades ni això. La major part de vegades, pura inconcreció denunciada al llarg de la dècada. Ja les mateixes Bases de Manresa, que inspiraran el catalanisme al llarg de tot el període estudiat, són per als federals força inconcretas.

Quan aquesta assemblea -la de Manresa- va tenir lloc els republicans ja varen alçar la seva veu per dir que el catalanisme venia a embolicar les coses innecessàriament, perquè ja hi havia uns partits republicans que lluitaven per la llibertat de Catalunya, i, a més, el programa que es configurava representava un retrocés des d'una perspectiva liberal.(16)

Encara a finals de l'any 1899 es denunciava des de

les planes de la premsa federal l'ambigüitat de les Bases pel que feia a les qüestions socials i polítiques, i s'afirmava que era precisament en aquesta ambigüitat on es trobava la raó de la influència clerical i reaccionària en el catalanisme:

"...los reaccionarios minan el campo catalanista, como quien no quiere la cosa; si algún liberal se encuentra en él, no tardará en llamarse á engaño."(17)

És des d'aquesta perspectiva que partiran, com a alternativa a la situació descrita, crides reiterades a la democratització del catalanisme. I aquí és quan diferencien aquest de l'estricta regionalisme. Aquest és molt menys conservador, i, per tant, potencialment més proper al federalisme.

Pi i Arsuaga ho advertia l'any 1899:

"En vano intentan los catalanistas atraerse la opinión mientras no rejuvenezcan su programa con la savia democrática."(18)

Malgrat el que diem a les ratlles precedents aquesta posició de rebuig al catalanisme polític no és absoluta dins del partit federal a Catalunya. Hi ha una àmplia defensa del que suposa l'aparició del catalanisme per part de sectors molt significatius del federalisme català.

Aquesta defensa té molts aspectes. Des del terminològic fins al programàtic, passant per la voluntat d'entesa política per la consecució de determinats objectius comuns.

Homes com Josep Narcís Roca i Farreras, defensor del catalanisme progressiu des de dins del partit federal, no s'estaran de demanar canvis en la denominació que el partit utilitza per referir-se a Catalunya. Actuacions que

no podien deixar de tenir incidència en el si del partit federal. L'any 1890, concretament, va fer una conferència al Centre Federal de Sants; la seva intervenció estava anunciada amb el següent títol: "La excesiva modestia política de Cataluña".

Lés cròniques de la premsa parlen de l'interès mostrat pel conferenciant que el partit republicà democràtic federal afrontés la problemàtica catalana amb claredat i voluntat incorporadora d'aquelles demandes justificades. Les mateixes cròniques posen un gran interès en la conclusió defensada per Roca:

"Terminó el Sr. Roca rogando al partido federal que, tomando en cuenta que el nombre de región es pequeño, lo sustituya por el de nación, Estado o República."

Obviament es refereix a Catalunya.

No és tan sols una qüestió semàntica. És la demostració que dins del partit federal hi havia homes que intuïen la importància de la qüestió nacional i veïen la necessitat d'adaptar el vell federalisme municipalista i regional als nous processos polítics catalans. Amb la decidida intenció de treure la direcció d'aquest catalanisme polític de les mans de la burgesia i dels sectors socials dominants.⁽¹⁹⁾

Podem dir que aquest canvi proposat per Roca i Farreras no té lloc. Però sí que resulta evident l'existència de valoracions positives del catalanisme, sobretot quan aquest es concreta en propostes tangibles. Així, al costat de les denúncies comentades de les Bases de Manresa, i de la mateixa Assemblea de la qual sorgeixen, podem trobar valoracions positives de l'Assemblea Catalanista de Reus, de l'any 1893, en la qual participaren cent vint

delegats o representants de la Unió Catalanista.

En la justificació d'aquesta actitud positiva trobem la vella retòrica:

"...creemos que en el fomento de las variedades regionales, está la regeneración de España."
(20)

La defensa del regionalisme havia estat un antecedent directe. Les crides a les diferents regions espanyoles perquè alcesin la bandera del regionalisme davant l'unitarisme, ofec de la vida dels pobles, havien estat habituals.

Ara es valorarà positivament el catalanisme en tant que aquest es deixi de programes teòrics molt vagues i es concreti en regionalisme. Llavors esdevé l'exemple que els federals pretenien per al conjunt de l'Estat.

Aquestes reflexions es produeixen al llarg de la dècada, i van preparant el camí per a un canvi important en els darrers anys del segle. (21)

Certament és a partir de l'any 1897-1898 quan trobem que la relació federalisme-catalanisme s'estreny, quan hi ha una progressiva identificació en la política diària, i no només en les declaracions formals.

Hi haurà un doble procés que explicaria aquest fet.

D'una banda, els problemes del partit federal s'havien accentuat entre els anys 1896 i 1897. L'Assemblea federal del 1896 no havia servit per donar nova vitalitat i coherència al federalisme català. Els partidaris de Pi i Vallès anaven per camins força allunyats i era difícil una reorganització sòlida. I la qüestió del catalanisme era un problema central per explicar aquesta divisió. Vallès però no seguirà el camí que utilitzà Almirall. Continuarà al front de partit, i pel març del 1897, en una reunió de

conciliació federal aconseguix impulsar un altre objectiu -al costat del de la pròpia entesa interior-:

"...al mismo tiempo conseguir que muchos y valiosos elementos regionalistas, hoy distanciados de las luchas políticas, se unieran á los federales como genuinos representantes de las aspiraciones autonómicas."(22)

En aquest mes tota la premsa federal catalana, de caràcter oficial, publicarà articles en defensa del regionalisme, presentant-lo com "una variante del instinto que induce al hombre á sentir amor á la Libertad y á su dignidad propia". Al mateix temps es posa l'accent en les dificultats que es troben les províncies en les seves relacions amb l'Estat unitari; obstacles que impedeixen el correcte desenvolupament de les possibilitats potencials d'aquestes comunitats humanes.(23)

Però, al costat de la lluita interna dins del partit federal i del triomf de la línia de Vallès i Ribot, hi ha un fet exterior hàbilment aprofitat per aquest dirigent republicà en el sentit d'afavorir l'entesa: la repressió que va caure durant aquest mateix mes de març del 1897 sobre el Centre Escolar Catalanista, la Lliga de Catalunya i el diari regionalista "La Renaixensa", després de l'acte de suport a Grècia, fet davant el seu consolat a Barcelona, amb motiu de l'esclat de la qüestió de Creta. Els republicans unitaris ho veien així

"...las medidas del Gobierno habían hecho, más en veinte y cuatro horas, que muchos años de propaganda y asiduidades por parte de los federales para atraerse á los catalanistas."

Vallès i Ribot visitarà la Unió Catalanista i "demés sociedades de igual índole". Aquesta actuació de Vallès ca caure molt bé -segons "La Publicidad", que no tenia

perquè veure amb gaire bons ulls aquesta aproximació en els ambients catalanistes. Fins i tot parla de la participació de federals en les manifestacions organitzades per les entitats catalanistes, consistents en sortir per determinats carrers centrals amb barretines.⁽²⁴⁾

Els anys següents posen de manifest que aquesta aproximació dels federals al catalanisme era un fet. Trobem moltes declaracions manifestant que els catalanistes i els federals han de fer una part del camí junts, i que per això cal concretar una intel·ligència, un pacte, "per obtenir en primer lloch el triomf de l'autonomia de las regions". Les úniques objeccions a aquesta entesa continuen argumentant la manca de concreció catalanista en les seves aspiracions d'ordre econòmic, polític, religiós i social.⁽²⁵⁾

Pel març del 1898 els federals -Rovira i Virgili dirà que fou el sector federal d'orientacions catalanitzants- participen en una campanya electoral defensant pel districte de Vilafranca del Penedès la candidatura de Joan Josep Permanyer i Ayats. Home del catalanisme que és presentat conjuntament per la Unió Catalanista i el partit federal.

Aquesta organització serà amb la qual es mantindran contactes més sòlids. Serà la branca del moviment catalanista considerada com més popular i menys reaccionària en els seus plantejaments polítics.⁽²⁶⁾

Des de l'exterior els rumors sobre l'entesa entre federals i catalanistes es disparaven. És fàcil trobar en premsa de les més diverses comarques i de les més variades orientacions, notícies i comentaris que recullen aquests rumors. "La Actualidad", de Valls, un setmanari

d'orientació dinàstica i més aviat conservador recollí el mes de juliol d'aquest any, 1898, i en diversos números aquest rumor.

El dia 7 deia:

"En varios círculos de Barcelona se susurra que algunas sociedades catalanistas de aquella ciudad, harán en breve declaraciones de fe republicana."

I el dia 14, en el número següent, confirmava que s'anava a produir la unió futura de catalanistes i federals per aconseguir l'autonomia regional.⁽²⁷⁾

D'altra banda des d'iniciatives periodístiques creades per antics federals que s'havien apropiat al catalanisme també es fomentava aquesta aproximació. El desembre del 1898 apareixia el primer número d'un setmanari satíric, polític i literari a Manresa. El seu director -Sixte Rebordosa- s'autodefinirà com a federal de tota la vida, i el caire de la revista és francament catalanista. Doncs bé, és lògic que aquests sectors polítics, molt poc treballats però, al nostre entendre, bastant importants en aquests anys, intentessin incidir en aquesta línia de "confusió" o d'identificació en els objectius:

"un ben entés Regionalisme ó una prudenta Federació, són l'únich remey que pot salvar á las nacionalitats espanyolas."⁽²⁸⁾

Potser és per aquesta evolució dels fets que pel juny del 1899 el Comitè Republicà Democràtic Federal de Barcelona plantejarà la necessitat de trobar la pròpia identitat davant les altres forces republicanes, però també davant el catalanisme, amb el qual se'ls pot arribar a confondre per part de l'opinió pública. Deixa clar que, al seu entendre, no hi ha possibilitats d'unions o fu-

sions amb cap d'ells. El que sí cal, en contrapartida, és anar a la col.laboració amb cadascuna d'aquestes dues forces per a la consecució de determinats objectius:

"Con los catalanistas son posibles inteligencias para todo lo referente á la consecución de la autonomía de Cataluña; con los demás republicanos, para todo lo que á la República ó á los derechos individuales se refiere."(29)

Per l'abril del 1900 un altre òrgan del federalisme català -el Consell Regional- dirigeix una crida al comitès, centres, joventuts i periòdics federals catalans, amb motiu de l'aprovació de les bases d'organització interna del partit "en la Regió catalana". Aquesta crida tindrà un caràcter marcadament catalanista; ara bé, d'un catalanisme que es vol desmarcar del dretà i conservador. No es tracta ja de valorar, com havia fet el Comitè de Barcelona, la possibilitat d'entesa amb el catalanisme polític per a determinats objectius comuns, sinó que es tracta d'impulsar el catalanisme del partit federal. Un catalanisme assumit per "tots los correligionaris ben compactes y units", amb l'objectiu que els "vostres fills visquin dintre d'una Catalunya lliure y autònoma", i no pas un catalanisme que viu del passat i contra el qual ha d'estar el partit federal.(30)

En el mateix setmanari que reproduïx l'anterior crida, "Badalona Federal" -per cert, escrit majoritàriament en català i en el qual es recomanen llibres de Pi i Margall (Las Nacionalidades), d'Almirall (Lo Catalanisme) i d'Antoni Aulestià i Pijoan (Historia de Catalunya)-, sortirà publicat un article-manifest on es recullen les velles tradicions federals adoptant algunes idees, i sobretot el to, de les noves reivindicacions del catalanisme

polític. Val la pena reproduir el fragment que recull els objectius:

"Voler també que's reconegui tan á Catalunya com a cad'una de les altres regions d'Espanya la seva autonomia, voler que á casa nostra la llengua catalana sigui oficial, que sían catalans tots los que á Catalunya desempenyin càrrechs públics, que tinguem Corts Catalanas no sols per estatuhir nostre dret y lleys civils, sino tot quan se refereixi á la organisació interior de la nostra terra, que catalans sían los jutjes y magistrats, que dintre de Catalunya's fallin en última instancia'ls plets y causas, que siguem árbitres de nostra administració fixant ab entera llibertat las contribuciones é impuestos y que poguem contribuir á la formació del exèrcit espanyol per medi de voluntaris o diners, suprimint en absolut quintas y llevas en massa y establint que la reserva regional forrosa presti servey tan sols dintre de Catalunya."(31)

Les velles i noves reivindicacions -quintes, llengua, funcionariat català,...- barrejades i presentades com la continuïtat d'una trajectòria -la federal- que ha defensat els drets dels catalans sense necessitat de legitimacions historicistes que afecten els drets individuals, tan importants, als seus ulls, com els col·lectius.

En tot cas, per què aquest canvi l'any 1900? Quines condicions s'han modificat per causar aquest "distanciament" del pacte amb el catalanisme polític, per passar a revaloritzar la pròpia tradició federal catalana?

L'any 1899 es consumarà el cisme, la divisió del moviment catalanista entre els possibilistes de "La Veu de Catalunya" i els intransigents de "La Renaixensa". Però sobretot creiem que el motiu del canvi d'actitud federal estarà motivat per les repercussions del tancament de caixes.

"Ha cesado en Barcelona la lucha, aunque con otros ofrecimientos; pero amenaza otra más grave. El catalanismo ha crecido; las ansias de autonomía son allí cada vez más vehementes. No satisface el concierto económico; se pretende

que Cataluña se rija por sí en todo lo que corresponde á su vida interior y no se deje al Estado sino los intereses nacionales y internacionales..."

El moviment, per tant, té uns objectius força similars als expressats pels federals moltes vegades, però ara és vist, al mateix temps que amb esperança amb temor mal dissimulat. Es diu que a Barcelona hi ha un fenomen molt més terrible que el que suposa el regeneracionisme, el moviment de les Cambres de Comerç a la resta de l'Estat, etc.. El problema està en el fet que els federals es veuen apartats irremeiablement de la direcció política i social d'aquest moviment que ara presenta als seus ulls un contingut classista molt marcat.

Per això hi ha aquest intent, el 1900, d'intentar recuperar la iniciativa.

Per als republicans unitaris el problema serà diferent. Els objectius del moviment del tancament de caixes -juliol a desembre del 1899- no han estat mai els seus. Com a mínim en el seu conjunt. Però els federals sí que es consideren, ara, amenaçats en la seva raó d'ésser si la bandera de l'autonomia interior passa, gràcies al moviment citat, a altres mans. (32)

Aquesta proximitat dels federals al catalanisme en els anys 1897, 1898 i 1899, provocà reaccions contràries.

És clar que els republicans unitaris criticaran als federals -oficials- les seves simpaties pel catalanisme. Tornaran a titllar aquest d'estret i antiliberal i no mancarà qui es declararà antiautonomista, oposant-hi a aquest principi el de la federació dins d'una República espanyola. Unitaristes de tota la vida no dubtaran ara de defensar la federació davant d'unes autonomies jutjades

com a privilegis i com a llavor de disgregació futura de la unitat política de l'Estat espanyol.⁽³³⁾

Aquesta posició no és gratuïta, a part de combatre el catalanisme els permet obtenir les simpaties de certs sectors federals, més aviat contraris als contactes amb aquell corrent polític, tant per l'origen de les seves posicions ideològiques com per la seva composició social. Aquests federals no menystenen la importància del catalanisme. De fet reconeixen que Catalunya és republicana, però abans és autonomista. Això explica que les dues grans forces polítiques siguin el catalanisme i el federalisme. El catalanisme, però, té com a únic fi la conquesta de l'autonomia, exclusivament per a Catalunya, i sense parar esment en els mitjans. Això passa perquè el catalanisme fa dependre el dret a l'autonomia de la raó històrica i els és indiferent la forma de govern. D'altra banda, assenyalan, les incompatibilitats amb els federals s'expliquen també per la no acceptació de les autonomies municipals, pels manteniments dels vincles entre Església i Estat, i perquè no es pot oblidar que el catalanisme "es el partido de los ricos cómodos que aman la tierra en que nacieron."⁽³⁴⁾

En parlar de la llengua veurem com els conflictes en el si del partit federal pels possibles vincles d'algun sector d'aquest amb el catalanisme ja havien començat amb la dècada. Però ara, a finals de la dècada dels noranta, el problema polític deriva de la falta d'acord de les bases federals amb els contactes de la direcció amb els centres catalanistes que acabem de comentar.

Sobretot el problema sorgirà el setembre del 1899 arran dels intents de creació per part de la direcció del partit a Catalunya d'una lliga o club autonomista català

destinat a aplegar federals i catalanistes.

El dia 2 d'aquell mes, els federals del districte 7è de Barcelona critiquen, a les planes de "La Autonomía", els contactes de la direcció amb els catalanistes i les notícies de la creació de la lliga.

La resposta la dóna Lluhí i Rissech. Aquest, l'any 1892 havia denunciat, des de les pàgines de "La Avanzada", el favor que obtenia el catalanisme entre els federals, més com a sentiment que com a idea raonada. I havia anunciat que la introducció del catalanisme en el partit federal provocaria la mort d'aquest doncs, deia, "yo tengo para mi que el catalanismo alimenta una aspiración reaccionaria y anacrónica".

No obstant, el 1899 sortirà en defensa de la direcció del partit, tot dient que el Comitè Federal de Barcelona no havia pactat amb els catalanistes. Després d'aquesta afirmació matisarà que quasi era millor pactar amb els catalanistes que no amb els republicans unitaris. De tota manera establirà la seva opinió rotundament contrària als pactes de caràcter permanent.⁽³⁵⁾

Malgrat el desmentiment de Lluhí, "La Autonomía" recull noves protestes de comitès locals i militants federals a nivell individual, pels contactes -desmetits- del comitè de Barcelona amb els catalanistes. I també publica un article propi, sense signar, en el qual diu no explicar-se la necessitat de crear aquesta nova plataforma política. No podria arribar a tenir espai, de situar-se, com hauria de fer-ho, entre els catalanistes i els federals fidels a les seves respectives organitzacions.

La situació esdevingué tan conflictiva dins del partit que Vallès i Ribot -com ja hem vist en comentar

l'evolució organitzativa del federalisme- insta la convocatòria de reunió del Comitè Federal de Barcelona per tal d'aclarir la seva proposta de creació d'aquesta Lliga autonomista catalana.

De fet la proposta no reeixirà. Les bases federals mantenen unes posicions ben diferents a la del màxim dirigent federal català. I aquest no comptava amb els mitjans -òrgans de premsa, control sobre comitès locals,...- per fer-les canviar. (36)

L'esclat catalanista dels anys finals de segle no afectarà amb exclusivitat els federals. Aquests es veuen directament implicats, però també altres famílies del republicanisme català es veuran obligades a analitzar-lo i prendre posició.

Els òrgans de la Fusió Republicana i independents reaccionaran diferenciant-se dels catalanistes, tot reivindicant l'autonomisme i utilitzant el català en els articles sobre la qüestió, en medis periodístics absolutament dominats pel castellà.

La diferenciació que fan dins del catalanisme passa pel rebuig al separatisme: quan la indústria, el comerç i les vies de comunicació fan petites les fronteres, és absurd crear-ne de noves. Aquest és un argument repetit constantment, i presentat en associació amb un altre:

"Los republicans volém una autonomía amplia, para todas las regiones ó provincias, per lo municipio y per l'individuo; per de cap manera volem lo que somian alguns regionalistas-separatistas: una Catalunya convertida en estat independent y dominada per clericals y jesuitas."

Aquest és l'altre argument que deiem: el component clerical del separatisme. (37)

Tanmateix els republicans hauran d'adaptar i incorpo-

rar al seu "calendari polític" determinades dates commemoratives, novetats al seu "santoral laic" fins llavors absents. Cas simptomàtic resulta la valoració feta per "El Espejo", el portantveu de la Fusió a Terrassa, de la festa del Corpus de Sang:

"Nosaltres, qu'estimém aixís la llibertat del individu com la llibertat y autonomia dels pobles y en general la autonomia, dintre sa relativa esfera, de quantas entitats polítich-socials tenen ó han de tenir personalitat real y necesaria, puix sería manca la primera si no's completés ab la derrera, remembrem ab gust y entusiasme aquella memorable diada, tot saludant als héroes de la escomesa ab que durant més de dos sigles ho ha fet lo cant popular: ¡bon cop de falç!"(38)

De fet aquesta adhesió a la jornada serà temporal i, malgrat la retòrica, molt poc decidida. En començar el segle XX la renovació del conflicte republicanisme-catalanisme, comentat en particular en relació al partit federal, tornarà les coses al seu lloc. L'11 de febrer, el 14 de juliol,...., les festes estrictament republicanes tornen a ser l'eix de l'activitat político-festiva de les forces republicanes a Catalunya.

IV.A.1. Valoració de la política almiralliana.

Resulta forçós en parlar de la relació entre els republicans i el catalanisme en els anys noranta dedicar algunes ratlles al paper jugat per Valentí Almirall.

La raó és ben senzilla. L'evolució política de l'autor de Lo Catalanisme, des del federalisme al catalanisme liberal i la seva possible repercussió en les bases republicanes d'una banda i en la modernització del catalanisme polític d'altra eren un motiu de preocupació intermitent.

Els motius que els republicans donaven per explicar el trencament d'Almirall amb el partit federal no resulten gaire lúcides.

L'any 1887, en un article aparegut per comentar l'escissió dins del Centre Català, que donar lloc a la fundació de la Lliga de Catalunya, V. Ferrer -federal-deia que Almirall va crear el catalanisme perquè no va veure satisfetes "sus ambiciones" a l'interior del partit federal.

L'any 1902, Julio Ros del Campo assegurava que "á raíz de ciertos antagonismos con algunos prohombres del partido federal" fundà el catalanisme.

Tot es reduïa, segons els republicans, o bé a l'ambició política personal o bé a conflictes personals no sustentats en anàlisis polítiques que resultessin determinants.

De fet aquesta visió es mantindrà més endavant i, per exemple, la trobarem, encara que de manera molt més matisada, al darrera de les paraules de Rovira i Virgili:

"En realitat, Almirall estava profundament contrariat perquè la gran majoria dels federals catalans no acceptaven les seves orientacions ni el seu cabdillatge".(39)

No entrarem aquí a discutir els motius del trencament d'Almirall amb Pi, doncs no és l'objecte del present treball. Però sí que volem deixar clar que per als republicans catalans de finals del segle XIX la raó fonamental era d'ordre estrictament personal. Segurament era una manera de simplificar la qüestió desqualificant el nou moviment ja en el seu origen.(40)

Malgrat tot les forces del republicanisme català heuran de reaccionar davant els fets més importants de

l'evolució política del corrent catalanista creat i impulsat per Almirall.

Ja hem dit que l'any 1887 resulta important. És l'any del trencament amb el grup de "La Renaixensa". L'any en el qual començà l'aïllament polític d'Almirall. Els seus antics companys federals semblaven explicar-s'ho prou bé: en sortir del partit federal i apropar-se a la burgesia com a sector social clau per al procés de modernització, de transformació de l'Estat que Almirall desitjava, aquest havia creat un monstre. Un monstre -el Centre Català- on convivia ex-federals amb absolutistes. Era una mena de pacte antinatural que estava en l'origen dels conflictes de l'any 1887.

D'altra banda els federals no deixaven d'aprofitar l'ocasió que els presentaven les dificultats del naixent catalanisme per presentar-se com els veritables defensors de la llibertat i l'autonomia per a totes les regions d'Espanya, i barrejar, a vegades de forma prou confusa, l'exclusivisme, l'egoisme dels plantejaments del catalanisme amb les dificultats orgàniques per les quals passava. (41)

L'anàlisi no era gaire profunda i les reticències molt evidents. En tot cas semblaven encertar quan parlaven d'Almirall com d'un polític que s'havia ficat en un cercle tancat del qual no es sortiria.

Pel 1890 tornaren a sortir articles i comentaris a la premsa republicana sobre Almirall i el seu Centre. El motiu serà ara una certa revifalla de l'entitat esmentada "en publicar un programa polític que venia a ésser un projecte de bases del règim català autònom".

"La Avanzada", pel març d'aquell any publicava el següent comentari:

"Dice la prensa local que se está elaborando el programa político de la agrupación catalanista que dirige D. Valentín Almirall. Hay quien opina que será muy democrático, y en el cabrán algunos federales que son poco partidarios de la autonomía municipal y con muchas tendencias conservadoras.

Esperamos conocerlo para juzgarlo, puesto que hasta ahora el Catalanismo incoloro y reaccionario no ha satisfecho las aspiraciones de los que tienen fe en los ideales regionalistas."(42)

Les reticències són evidents ja abans de la presentació del document polític. Cal, però, remarcar els objectius que l'esquerra federal, més espanyolitzant i municipalista, pretenia veure darrera del programa: la possibilitat d'atreure elements de la dreta federal.

El document serà presentat el 28 d'abril. I va suposar un distanciament de les postures de la Lliga escindida. Es comença a titllar de "separatista" aquesta segona opció. I en aquest sentit, cal dir que el document fou ben rebut per la mateixa premsa que unes setmanes abans mostrava les seves reticències. Encara no hi ha, tanmateix, una possibilitat real d'entesa, per la manca de definició democràtica del programa del Centre:

"Encontramos á faltar en este programa la idea clara y terminante de la Democracia y muchas otras reformas que deberían estar en el ánimo de los socios del Centre; pero conste de todos modos que aplaudimos estas manifestaciones, cada día más separadas de los de la Lliga de Catalunya. Que este programa se concrete más y más es necesario."(43)

La revifalla del Centre Català serà breu. I amb la pèrdua d'iniciativa vindrà també el desinterès per part dels republicans catalans.

Ara bé, resulta curiós que ja en els primers anys del segle XX s'alcessin algunes veus republicanes favorables al retorn de la influència almiralliana a l'interior del catalanisme.

Es en aquests moments quan es reinterpreten els inicis del Centre Català i se'l presenta com una formació política amb un ideari pròxim al federalisme pimargallià. El que ha succeït amb posterioritat és que "el partido carlista, integrista y cuantos se quieran del absolutismo" s'han apoderat del catalanisme degut a la manca d'influència pròpia dins la societat catalana.

Això ha desvirtuat històricament el paper del catalanisme, l'ha enfrontat al republicanisme, l'ha allunyat -diuen- de l'opinió pública, i a més ha provocat successives suspensions de les llibertats i garanties constitucionals. Tot perquè en fer-se amb el catalanisme "obispos y curas, carlistas, nocalistas y demás pocilga" han fomentat el separatisme, la lluita contra la unitat de l'Estat.

També ha estat un factor negatiu per a les llibertats perquè en formen part de les societats catalanistes "casi la totalidad de fabricantes", i aquests estan interessats en les proclamacions de l'estat de guerra "evitando con ello que fomenten las sociedades obreras y les promuevan huelgas en demanda de mayor salario".

Interessos ideològics reaccionaris i antiliberals, barrejats com a expressió i instrument d'interessos de classe han convertit el catalanisme en l'expressió més important de la reacció a Catalunya.

I aquí és quan es produeix la crida a Almirall per tal que retorni a la vida pública. Amb l'objectiu de separar els elements reaccionaris que s'aprofiten de l'opinió catalanista per ocupar un espai important en la vida política catalana:

"Venga el Sr. Almirall á poner de oro y azul á los catalanistas y sepárense los unos de los otros para que no se confundan en ideas y tendencias."

Almirall, però, ja no tornarà a ocupar el lloc central del catalanisme polític.

En el pròleg a l'edició castellana de Lo Catalanisme, publicada el mateix any 1902 en què sortirà la crida republicana que estem comentant, Almirall aclaria que:

"Nada tenemos de común con el catalanismo o regionalismo al uso, que pretende sintetizar sus aspiraciones y deseos en un canto de odio y fanatismo..."(44)

IV.A.2. La qüestió lingüística.

Es aquesta una qüestió central en el problema de les relacions entre republicans i catalanisme. És, sovint, l'aspecte més visible, el que aixeca, ja en aquells moments, les posicions més visceralment enfrontades.

Els anys 1890 són uns anys claus en la consolidació literària, i d'alta cultura en general, del català. Són uns anys en els quals es produeix un intent de modernització de la llengua per tal de fer-la aplicable a tots els àmbits de la vida social.(45)

Pel que fa als republicans d'aquesta dècada podem afirmar que la utilització del català en els seus òrgans d'expressió és clarament minoritària. En començar la dècada tots els mitjans de comunicació escrita "seriosos" eren en llengua castellana, tant a Barcelona com a les comarques on teòricament hauria estat més senzilla l'aparició de premsa en català. Serà únicament la premsa satírica o humorística la que farà ús del català -"La Campana

de Gràcia", "L'Esquella de la Torratxa"-. Malgrat tot, sí que es pot observar una progressiva tendència a incloure alguns articles en català, dins d'una premsa majoritàriament castellana. Però era una utilització molt selectiva, aplicada a àmbits restringits. Sobretot se'n feia ús per aquelles notícies relacionades amb el catalanisme, o amb commemoracions -Corpus de Sang- que intentaren recuperar, en determinats moments, els republicans.

I tot això en uns moments en els quals la procedència geogràfica dels sectors populars catalans era clarament autòctona. No hi havia raons en aquest terreny -moviments migratoris d'altres contrades de l'Estat- per justificar el que al nostre entendre és una notable castellanització de les expressions públiques del republicanisme català.

Només en aquells sectors més decididament favorables a entroncar amb una tradició històrica de catalanisme popular -Vallès i Ribot- hi ha una defensa paral·lela de la llengua.

La raó d'aquest fenomen s'hauria de cercar en el caràcter que anava prenent el catalanisme polític. En el component classista que el caracteritzà en aquests anys.

L'oposició es manifestarà de molt diverses maneres. Per exemple en el rebuig a la intenció de Guimerà de pronunciar el discurs inaugural de l'Ateneu Barcelonès en català, l'any 1895. Francisco Roselló des de les planes de "La Publicidad" sostindrà que els "catalaneros" volen apoderar-se de la institució esmentada, davant l'oposició decidida de la majoria de socis. Fa costat a aquests darrers en termes molt contundents:

"Trataron de apoderarse del Ateneo Barcelonés por sorpresa, pero á la hora actual deben saber que la casi totalidad de los socios del Ateneo no consentirán fructifiquen los planes de los catalaneros".

La conclusió és clara:

"Lo decimos porque tenemos en ello seguridad absoluta; ó el discurso inaugural serán en español ó no habrá discurso."(46)

L'oposició a la catalanització de l'Ateneu és conseqüència de la seguretat que el castellà és l'idioma de la cultura superior, i que el català ha de quedar restringit a àmbits més familiars i populars.

Com a corolari d'aquesta afirmació implícita hi ha la defensa que es produeix a vegades de la necessitat d'abandonar el català per part dels sectors populars. Si es creia que la cultura era camí imprescindible per a les classes populars que cercaven el seu alliberament, i aquesta cultura tenia lloc en castellà, aquesta era l'instrument lingüístic que ho faria possible.

Al setmanari federal "La Autonomía", en una sèrie d'articles titulats Cartas á un obrero -que ja hem utilitzat i comentat en altres capítols del present treball- aparegué una sobre el català. En ell es sosté que parlar en català és un dret i que s'hauria d'ensenyar en català i poder-se dirigir als poders públics en aquest idioma. Ara bé, això només és així si els catalans el continuen parlant. I aquest no és pas el consell que dóna l'articulista que s'amaga sota el pseudònim de Júcaro:

"...tienen perfecto derecho los catalanes á usar y á que se respete su idioma en toda clase de terrenos y formas; pero deben proscribirlo por venirles infinitamente más hablar castellano."

Les justificacions d'aquesta darrera afirmació són força imprecises. Van pel cantó esmentat de la cultura, d'una cultura cada cop més cosmopolita que trenca amb les petites comunitats i que tendeix a la universalitat de les grans manifestacions idiomàtiques. (47)

I consti que aquest article s'escriu l'any 1900, quan el camí recorregut en la recuperació pública del català començava a ser substancial.

La problemàtica lingüística, però, no genera, ja ho hem dit, posicions unànimes. Dins del federalisme, la direcció, molt més propera a l'herència del catalanisme popular no dubtarà d'impulsar el català dins el mateix partit. Però xocarà amb el corrent més obrerista i radical del federalisme representat a començaments de la dècada del grup de "La Avanzada" -Bo, Lluhi,...

Quan la direcció del partit imposa la declaració del català com a idioma oficial del Centre Federal, l'any 1892, la reacció de "La Avanzada" és contundent. Encara que llarga, creiem, pel seu interès, que és obligada la seva reproducció:

"A serias reflexiones convida la observación de la tendencia catalanista, hoy más que nunca pujante en nuestro partido, y revelada desentonadamente en la sesión habida el anterior sábado en el Centro de la Puertaferriosa.= Lo que más llama la atención es que se diga que el Centro federal debe tener el idioma catalán como oficial porque Felipe V impuso la lengua castellana ¿Qué tiene que ver Felipe V con las conveniencias de un Centro federalista? ¿Acaso ese rey obligó á que los centros federales hablen precisamente en castellano?.= Decir que el Centro federal ha de hablar en catalán por lo que plugo hacer á Felipe V es uno de los más notorios absurdos y una de las más graves aberraciones. Es, además, suscitar añejos rencores que la civilización y la democracia han ido disipando en el presente siglo.= Es gracioso oír hablar de imaginarias imposiciones á los que se conjuran y trabajan en una imposición injusta. Clamar contra el absolutismo imitándole, ¿merece

por ventura aplausos?.= En la sesión celebrada el sábado en la Puertaferri no hubo imposición sino por parte de los que hicieron prevalecer la proposición catalanista. Los que combatieron con su palabra y su voto esa proposición desdeñada, dijeron clara y terminantemente, no que querían que el Centro hablase en castellano, sino que deseaban que no tuviera idioma oficial y se produjese en el que más le agradase."

La justificació a la negativa que el català esdevingués l'idioma oficial del federalisme català passava per la consideració d'aquesta idea com una imposició, com un exclussivisme al qual eren contraris.⁽⁴³⁾

La campanya continuarà en les setmanes següents i es barrejarà amb un seguit de consideracions teòriques a propòsit del catalanisme fetes pel mateix Lluhí i Rissech.

Per què? Perque el problema de la llengua, per aquest sector del federalisme català no era un fet aïllat. Es trobava relacionat amb la proximitat que manifestava la direcció federal, i els sectors més dretans del partit, al catalanisme. I era això el que combatien amb decisió.

De fet l'ús del català en actes públics -per part de tota mena de republicans- no era gaire important. Pel que fa referència als actes públics -mítings, vetllades, reunions- la situació era semblant a la de la premsa. Molt significatiu resulta el fet que tots els periòdics destaquessin en les notícies donades d'aquests actes, quan algun dels oradors que intervenien ho feia en català, i no al contrari. El més normal resulta trobar, quan es troba, un o, a tot estirar, dos oradors que s'expressen en català en actes amb cinc o més oradors. I no fem referència als actes amb polítics vinguts de fora sinó als actes protagonitzats per homes públics del republicanisme català.

IV.B. L'ideal iberista entre els republicans catalans.

Existeix entre l'esquerra catalana, agafant aquesta etiqueta en un sentit ampli tant pel que fa al temps com a les posicions que inclou, una certa tradició iberista. Una proximitat certa, com a mínim d'arrel sentimental, a Portugal. Aquesta proximitat s'explicarà i justificarà de maneres molt diferents pels mateixos que participen d'aquesta aspiració.

Els republicans catalans dels anys noranta, com els de tota Espanya, també participaven d'aquest ideal iberista. Si habitualment s'acostuma a interpretar la voluntat d'aproximació a Portugal com un intent de compensar, a través d'aquest nou aliat, el caràcter centralista i dominador de Castella i aconseguir una nova organització político-administrativa peninsular favorable als interessos d'aquesta aliança, el fet que, com veurem tot seguit, la posició favorable a l'entesa amb el veí peninsular estigui també fortament arrelada entre la direcció central de les formacions republicanes ens obliga a cercar explicacions més convincentes, com a mínim per aquests anys.

Per començar-nos-ho a explicar convé indicar que en l'explicació que fan de la situació de divisió de la Península Ibèrica en dos estats, podem destriar dues línies.

D'una banda la separació s'interpreta com el producte de l'acció de "la espada niveladora de Castilla", la qual

"queriendo hacer castellanos á todos los españoles, no hizo más, sino desnaturalizar al aragonés, al gallego, al catalán y al andaluz; é hizo más, justificó la independencia de Portugal,

elevanto al rango de patriotas heroicos á los vencedores de Aljubarrota."(49)

La segona línia buscava la raó de la separació no en el caràcter de Castella, sinó en la política monàrquica. Segons aquesta versió haurien estat les monarquies, totes les monarquies que havia tingut Espanya, les causes directes de la independència portuguesa. I exemples no els falten als publicistes republicans, dels comuners a les germanies, arribant fins a la guerra de Successió, han estat els monarques els qui han allunyat els pobles, els han posat d'esquena en tallar sistemàticament les seves llibertats:

"La Monarquía, ya por su falsa noción de unidad, ya por su propia índole, faltando á serios compromisos y quebrantando solemnes juramentos, un día acabó con las comunidades de Castilla; otro día volvió y falseó la Constitución aragonesa; otro día provocó la emancipación de Portugal y la rebelión de Cataluña,..."(50)

No podem dir que a Catalunya el primer argument sigui més utilitzat que el segon. De fet la cita aquí reproduïda és d'un federal no català: Pablo Correa y Zafrilla.

Més aviat diríem que es combinen tots dos, i que de destacar un per la intensitat amb què és reproduït i utilitzat ho hauríem de fer del segon: la responsabilitat del règim monàrquic.

En els republicans a Catalunya, en aquells anys, encara pesava més el component republicà, i era molt més interessant l'argument que responsabilitzava a la Monarquia que no pas el que atribuïa les causes a Castella. Encara hagués estat Madrid!.

Tampoc podem establir una diferència clara entre aquestes posicions i els diferents corrents republicans. De fet el que feien més sovint era barrejar-los. Els dos

fragments reproduïts fins ara corresponen a escriptors federals.

El que era comuna a tots els republicans era l'alternativa.

Tots recollien, amb matisos, la recuperació de la unitat peninsular a través de la federació.

Centralistes i progressistes consideraven que a les autonomies polítiques o administratives que respectivament preconitzaven per als pobles de l'Estat espanyol havia d'acompanyar la federació amb Portugal.

Els centralistes inclouran en el seu programa de 20 de juny del 1891 l'objectiu de la "unión bajo la forma federativa de España y Portugal". El seu màxim dirigent, Nicolás Salmerón, en l'acte que va fer a Barcelona pel gener del 1891 va dir, després de parlar de la revitalització i institucionalització de la vida regional per mecanismes autonòmics, que una República espanyola, implantada al dia següent, no estaria completa "porque la patria Ibérica no se ha reintegrado", perquè no és concebible el manteniment d'una divisió "impuesta por la Monarquía".

Amb aquestes paraules acabava l'àmplia part del seu discurs destinada a tractar d'aquest tema:

"En esta labor estamos empeñados; vosotros, sino todos, algunos de vosotros habreis tenido la fortuna de oír la ardiente y apasionada voz de un republicano aun cuando joven, ilustre portugués que seguro habrá dicho aquí, en esta hermosa capital de Cataluña, lo mismo que nos dijo que habrá hecho lo mismo, fervientes votos por la constitución de la federación ibérica, y como estimándola como organismo de nosotros, debemos dirigir nuestros esfuerzos, no ya solo á constituir la República Española, sino la constitución de la República Ibérica."

A l'escenari des d'on es dirigiren aquestes paraules

hi havia "las banderas de Francia, España, Portugal é Italia enlazadas". L'ideal ibèric i l'ideal llatí units gràcies a l'escenografia de l'acte.⁽⁵¹⁾

Els homes del centralisme català sembla ser que varen prendre's molt seriosament les indicacions del cap del seu partit. De fet són els homes del centralisme català els que destacaran més en l'agitació i difusió de l'ideal iberista. Bon exemple fou Salas Anton qui es declarà sovint favorable a l'aliança frernal entre els dos pobles en actes convocats expressament i no dubtà en unir les reivindicacions autonòmiques catalanes i la seva identificació amb els interessos portuguesos. Al míting de Badajoz, considerat com a reunió conjunta hispanoportuguesa:

"El Sr. Salas Antón expuso las aspiraciones de los catalanes y la solidaridad en sus intereses con los de Portugal, haciendo votos por la organización autonómica, sin detrimento de la unidad patria."

Sovint Salas Anton estarà acompanyat per altres membres del seu partit com Odón de Euen -que no es perdia cap campanya- o el mateix Tiberio Avila.⁽⁵²⁾

En convertir-se en agitadors de l'iberisme, els centralistes varen adoptar una posició molt peculiar; perquè, com veurem, els progressistes quedaran sobretot formulant referències escrites sobre la qüestió, allunyats de l'agitació diària de la idea, i els federals tenien un programa polític que solucionava, a la seva manera, el problema ibèric com l'hispanic.

Com deia una Carta de Madrid -generalment atribuïdes a Morayta- publicada a "La Publicidad", l'any 1893, els centralistes defensen la confederació d'Espanya i Portu-

gal, amb la solució autonòmica per a l'interior de l'Estat espanyol, però els federals preconitzaven la unió federal de tots els pobles ibèrics, i en aquest sentit posaven en peu d'igualtat Portugal i Catalunya o Andalusia. Aquests pobles de l'Estat espanyol adquirien els mateixos drets d'autogovern que podia tenir, en un cas hipotètic, un Portugal que decidís integrar-se en una federació ibèrica.

Ja l'any 1879, amb motiu de la defensa del periòdic "La Unión", Pi i Margall havia dit, amb la finalitat de justificar el qualificatiu de federal que es donava la publicació:

"Portugal, que durante siglos formó parte de España, continúa independiente á pesar de llamarle á ser una de nuestras provincias la naturaleza y la historia, é ir á morir á sus costas parte de nuestras cordilleras y de nuestros ríos. Estableced la federación, el pacto, y haréis de una vez posible la suspirada incorporación de Portugal á España y el progreso del derecho en Aragón, en Cataluña, en Navarra, en Vizcaya, en Mallorca".

El problema per tal que Portugal accepti la unitat ibèrica, dirà mesos més endavant Pi, és el temor que això comporti la pèrdua de la seva llengua, de la seva literatura, de les seves lleis i del seu govern, és a dir de la seva personalitat. Però amb l'estructura federal Portugal "dejará de acoger con ceño la idea de la unión ibérica". No tindrà cap motiu per preocupar-se dels efectes negatius. (53)

El que no s'ha de fer mai -dirà Pi- es plantejar la necessitat de la unitat en termes que puguin fer que els portuguesos vegin o interpretin l'interès dels espanyols per Portugal com un desig d'adquirir nous territoris; en la línia dels contenciosos que existien en aquells moments a Europa (Alsàcia-Lorena, Xipre,...). Això provocaria en-

darreriments potser ja definitius per aquesta federació ibèrica.

Els federals catalans assimilaren molt fàcilment aquests projectes. Com el mateix Pi, utilitzaran de manera habitual el terme Península, que si per altres famílies republicanes era usat en el cas de referir-se als territoris colonials, i per diferenciar Cuba i Filipines de la resta d'Espanya, en el cas federal anava molt més enllà i reflectia aquesta visió unitària, global, del territori peninsular.

A més, intentaren donar passos concrets en la realització d'aquesta federació.

L'esforç més important es va produir pel maig del 1883 en el curs del Congrés Regional Republicà-Democràtic Federal de Catalunya.

A la convocatòria d'aquest Congrés s'especificava que un dels objectius era establir les "condicions mitjançant les quals celebraria Catalunya lo Pacte d'unió ab las demás regions espanyolas ó ibéricas". A les deliberacions va haver-hi un apartat encapçalat pel següent epígraf:

"Determinació de las facultats que l'Estat de Catalunya, en ús de la soberania, delegaria á la Federació ó conjunt dels Estats Espanyols ó Ibéricos."

Apartat en el qual s'estableixen les condicions que la Catalunya federal entenia que calia conservar i quines concedir al poder central en el cas d'una hipotètica organització federal de l'Estat. Les referències a les regions ibèriques es repeteixen constantment, plantejades com una alternativa àmplia a la més limitada de les regions espanyoles, les quals, però, es veuen més viables en un pri-

mer moment.

Aquest mateix plantejament s'observa en parlar dels objectius coberts, de les previsions contemplades. La conclusió és que el poble català "vol viurer federalment unida ab todas las regiones peninsulares y respirar ab ellas los purs ayres de la Democracia y de la República".

De tota manera en aquest Congrés va haver-hi un punt en el qual es va anar més lluny. Va ésser quan Carlos Saornil, Alberto Camps, Miguel Vila, Miquel Guansé i Puig, Valentí Cornet Juncadella, Castells, Luciano Navarro i Evaristo Ullastres varen presentar una proposició que fou aprovada per unanimitat. Aquesta proposició tenia un seguit de "considerandos" que antecedian el que era pròpiament la proposició. Els "considerandos" són, tots ells prou interessants:

"Considerando los vínculo de consanguinidad que nos ligan al pueblo portugués;

Considerando la coincidencia de las fases del desarrollo histórico y político de las dos naciones;

Considerando las razones de alto interés europeo y social que abonan la mancomunidad de nuestra intervención en el mundo;

Considerando la similitud de condiciones geográficas, y la identidad de intereses comerciales, y de vida colonial y marítima;

Considerando la inmensa significación de las formas económicas, creyentes, sociales, políticas, e intelectuales, idénticas en ambos países, significación truncada por el fraccionamiento en dos naciones distintas de una misma raza; suplicamos que el Congreso Regional acuerde aceptar la siguiente proposición."

La raó fonamental és el conjunt de similituds -racials, físiques, culturals, històriques-, que hi ha entre el poble portuguès i l'espanyol. L'única raó que es desvia d'aquestes consideracions és la que fa referència a la possibilitat de tenir un paper molt més actiu en la vida política internacional europea. De fet aquesta idea lliga molt bé

amb les polítiques internacionals defensades pels republicans tendents a defensar que els interessos hispanoportuguesos i de França eren molt coincidents i enfrontats als britànics i alemanys.

"La Avanzada", i no és un cas únic en els medis federals, havia dit:

"Hacemos votos por que el pueblo portugués no pierda un palmo de terreno en sus colonias, amenazadas por la eterna codicia inglesa."

Retornant a la proposició, aquesta, que segueix als "considerando", té dos aspectes. El primer: una declaració de la Regió catalana d'establir a través del pacte la Federació Ibèrica, per anar cap a les futures federacions greco-llatina i mediterrània. El segon: proposar a l'Assemblea federal nacional que s'anava a celebrar a Saragossa que convidi els republicans federals portuguesos a la celebració d'un Congrés ibèric per al mes d'octubre del mateix any.⁽⁵⁴⁾

Al llarg dels anys estudiats l'iberisme manté una posició viva dins el federalisme gràcies a les referències concretes a la lluita per reconstruir la unitat hispanoportuguesa que feia Pi i Margall, i que eren recollides per la premsa federal catalana. Però també gràcies a les intervencions sorgides directament dels ambients federals a Catalunya i que, rebutgen les mixtificacions del federalisme, defensaven la unitat hispanoportuguesa, però essent aquesta fruit de l'establiment previ de sistemes federals a cada un dels països.⁽⁵⁵⁾

Els progressistes, per la seva banda, sostenien unes postures molt similars a les defensades pels centralistes.

En el manifest que el 1892, des de Brussel·les, es-

crigué Ruiz Zorrilla es denunciaven suposades amenaces a Portugal per part dels governs de la Restauració en el cas que a l'altre estat peninsular tingués lloc un canvi en la forma de govern. Són amenaces irrealitzables perquè, diu Zorrilla, no hi hauria soldats que es prestessin "a esa obra fratricida", però de tota manera resultaven contraproductius perquè allunyaven el poble portuguès de l'espanyol en fer que en el primer resucitessin vells temors, fent estèril

"la obra perseguida con energía por tantos grandes pensadores é ilustres patriotas de la Península Ibérica para convencer al pueblo portugués de que es la monarquía la que tiranizó a Portugal cuando tiranizaba a España y lo consideró como tierra conquistada."

Utilitza, doncs, l'argument que és la monarquia qui oprimeix i allunya els pobles peninsulars. En canvi, els republicans, continua el manifest zorrillista, creuen indispensable la unió dels dos estats. Aquesta no es pot produir sense l'adveniment, previ, de la República, i s'ha d'articular en forma de federació, "en la forma que estimen mejor los portugueses" donat que són aquests qui més temors poden tenir davant aquesta unitat. Aquest fet els diferenciava dels salmeronians, a qui el mateix Ruiz Zorrilla sembla referir-se quan diu, en una carta al president de la Junta Directiva del Partit Republicà Progresista, l'any 1890, que presentar la qüestió de la unitat ibèrica com a nova, és inútil, i

"pretender todo aquello que no implique absoluto respeto al pueblo vecino es tanto como ahondar el abismo abierto por la monarquías entre España y Portugal."

Iberistes sí; però absolut respecte a la voluntat del poble portuguès, renunciant a les precipitacions i a tot

allò que pugui semblar imposició.

Per la seva banda la premsa progressista a Catalunya es fa ressò dels actes de caràcter iberista amb to positiu, encara que majoritàriament siguin protagonitzats per altres corrents republicans. També valorarà positivament les figures de republicans i iberistes portuguesos quan aquests visitin l'Estat espanyol i constatarà la presència progressista en actes d'homenatge a aquestes mateixes personalitats. (56)

Els federals orgànics -un nucli força reduït a Catalunya- també rebien directrius en el mateix sentit. Justifiquen, l'any 1890, la idea de la unió republicana dient que permetria lluitar amb èxit pels "grandes deberes de patriotismo"; aquests es concreten en "La santa aspiración de nuestros días", que no és ni més ni menys que la unió ibèrica. Unió que, entenen els orgànics, ha estat iniciada ja pels mateixos portuguesos en demanar "nuestro concurso" per tal d'assolir-la, encara que, conclou, "costara el sacrificio de toda una generación de héroes".

Resulta evident que la retòrica iberista feta servir per justificar les negociacions tendents a la creació d'una plataforma unitària dels republicans de l'Estat espanyol s'empra per tal com deuria facilitar que els petits nuclis federals orgànics acceptessin més fàcilment una unitat que significava un breu parèntesi en una llarga història d'enfrontaments i reticències.

En els organismes republicans unitaris -creat a l'ombra de la Unió de l'any 1893- també trobem referències a la confederació d'Espanya i Portugal, fent crides a treballar per la unió republicana -tant als republicans espanyols com als portuguesos-; acabant aquestes crides amb

tres visques consecutius:

"¡Viva la República! ¡Viva la Unión Ibérica!
¡Viva España y Portugal unidos!"(57)

Per la seva banda els possibilistes seran els més reticents o els que, sense oblidar una amistat i simpatia certa pels dirigents del republicanisme portuguès, no veuran clara la necessitat d'impulsar la unitat política. I no la veuen clara perquè entenen que és un ideal molt minoritari, incapaç d'arrossegar àmplies voluntats socials per a la seva consecució, i que a més pot provocar molts malentesos entre els dos pobles.

Breument, l'agitació iberista podia crear més reticències que no pas obrir vies de diàleg.

Pel febrer del 1899, Alfredo Vicenti -dirigent estatal del republicanisme dretà- dirà:

"Mala ocurrencia ha sido la de ciertos políticos y periodistas españoles que, á fines del año pasado, echaron nuevamente á volar el tópico de la Unión Ibérica".

El que ha passat -comentarà- és que això ha estat entès pel govern portuguès com un intent d'absorció per part d'Espanya, i els ha portat a llançar-se sota la protecció britànica. La presència d'Anglaterra a Portugal és una amenaça -continua Vicenti- per a Espanya, donat els litigis existents al nord d'Àfrica.

Resulta evident la manca de solidesa de l'argument central de Vicenti. Però, en canvi, sembla més que justificada l'afirmació que fa en el sentit que l'opinió pública portuguesa no és partidària de la unió ibèrica. I que les crides polítiques no són el millor camí per aproximar els pobles dels dos estats veïns.

El camí encertat per aconseguir la unitat política,

si és que s'hi vol realment arribar, passaria per als possibilistes per una prèvia unitat d'interessos, és a dir, per una progressiva i prèvia unitat econòmica que portés a les respectives societats peninsulars a veure la necessitat d'un instrument polític conjunt.

De fet és una crítica força intel·ligent però que amaga una clara oposició envers qualsevol idea federal, ni que sigui, com és el cas, aplicable no a dins de l'Estat espanyol sinó entre aquest i el portuguès. (58)

Un cop vistes les posicions entre els republicans pel que fa a aquesta qüestió convé recordar que hi havia en aquells anys un espai de contacte gens menyspreables entre aquests a Espanya i els seus correligionaris portuguesos, i que havia de contribuir molt a la creació d'un ambient favorable a la seva entesa: la maçoneria.

Aquesta tenia organitzacions comunes a tota la Península, amb participació de destacats republicans d'un i altre Estat. A més, personalitats destacades del republicanisme i la maçoneria portuguesa varen fer en aquesta dècada dels noranta viatges a Espanya i en concret a Catalunya, rebent homenatges per la seva doble condició en centres republicans i lògies maçòniques.

El cas paradigmàtic pot ser el de Magalhaes Lima, home que pel setembre del 1890 va estar a Espanya i en "cuyo honor -recordarà Pi a la seva Historia del segle XIX- se celebró también varias reuniones públicas, en que reinó el mayor entusiasmo".

A Barcelona, en concret, se li oferirà un banquet maçònic. Hi ha, segons "La Publicidad", una àmplia representació de republicans progressistes, del diari "El País" i la figura personal de Salas Anton.

A la publicació maçònica "La Concordia" trobem en el seu número d'octubre d'aquell any una àmplia descripció del banquet en honor del "eminente repúblico portugués nuestro Il.º. y Pod.º. h.º. Magalhaes Lima, director de "O Seculo"". A l'entrada del banquet accepta "el mallette que galantemente le ofreciera el Ven.º. M.º. Il.º. h.º. S. Antón" qui va fer la presentació de Lima. En la seva intervenció Lima va fer -segons manifestà ell mateix- abstracció dels seus ideals polítics i actuà només com a maçó, com a propagandista dels drets de l'home. Però en tot cas la presència de republicans és molt destacada, essent els més importants l'esmentat Salas Anton i el H.º. Corominas, com a representant de "La Publicidad".

La figura de Magalhaes Lima serà recordada també en altres episodis de l'època, i sempre amb caràcter laudatori i presentant-lo com a republicà revolucionari i iberista portuguès al mateix temps.⁽⁵⁹⁾

Fou el republicà portuguès més citat. Però no fou l'únic. Per exemple, l'any 1891 amb motiu de la seva mort, "La Campana de Gràcia" recordava Latino Coelho, a qui comparava amb Castelar i de qui deia que "era partidari acérrim de la Unió ibèrica y escribía tan bé en portugués com en espanyol".⁽⁶⁰⁾

Per acabar amb aquestes ratlles convé recordar que per molts republicans la idea de federació ibèrica s'entenia com un pas previ i absolutament necessari per anar cap a una confederació de dimensions molt més grans. Ja ho hem vist en el cas dels federals catalans al Congrés de l'any 1883.

El centralista Odón de Buen en la conferència, també comentada, parlà de l'aliança hispano-portuguesa com a

"precursora de la gran federación latina que en el día de mañana impondrán, con su inflexible lógica, la marcha del progreso y el interés de nuestra raza."

En finalitzar la dècada els òrgans de premsa de la Fusió Republicana defensaven tímidament la unió ibèrica, però al mateix temps, i amb més energia, la confederació llatina. (61)

La idea de llatinitat que emergirà amb força durant la I^a Guerra Mundial en els ambients republicans o simplement liberals, ja es trobava present entre els elements que formaven part del cor teòric doctrinal dels republicans de finals de segle XIX.

L'ideal iberista també tindrà una vida prou dilatada en les esquerres catalanes durant el primer terç del segle XX. Republicans, llibertaris, socialistes marxistes en faran ús continuat en plantejar les seves estratègies polítiques.

V. La política republicana a la Catalunya de finals de segle.

Fins ara hem anat treballant en el sentit de donar dades i interpretacions que poguessin ajudar a entendre l'evolució del moviment republicà durant els anys noranta. Hem intentat descriure les organitzacions que creen i els projectes polítics i ideològics més destacables que composaven la base de les seves propostes alternatives.

D'una manera voluntària he prescindit per aquesta explicació d'un marc cronològic continuat. Sense oblidar els canvis produïts al llarg de la dècada, hem optat per remarcar els aspectes de continuïtat.

Ara convindria donar a conèixer la relació que tot aquest moviment va tenir amb els fets més importants de la dècada. Si bé és cert que no foren una força protagonista -en el sentit de desencadenadora o artífex de la majoria d'aquests esdeveniments- és necessari entendre moltes de les seves actituds i posicions com el fruit de la relació amb un Estat i amb una societat ben concretes. La societat d'un fi de segle difícil que inclourà des de l'inici de la crisi de les forces que sostenien la Restauració fins al desastre colonial que porta al mateix temps la independència a Cuba i Filipines, i una crisi considerable a l'interior de l'Estat.

Un fi de segle que veurà a Catalunya com els conflictes socials es radicalitzen de formes molt diverses -des de l'agitació social en els primers primer de maig fins a les accions de caràcter terrorista-, però que també contemplarà l'aparició d'un catalanisme polític que

es mostra ara com a expressió dels interessos de la burgesia autòctona.

A tot això haurà de respondre el republicanisme. I ho haurà de fer de forma ràpida. Els esdeveniments es precipiten i s'acumulen. I no es pot dir que l'agilitat per proposar alternatives noves fos una de les característiques destacades del republicanisme finisecular.

V.A. Els primers 1er de maig i el procés previ a la Unió Republicana.

En iniciar-se la darrera dècada del segle passat, el republicanisme català contemplava davant seu un panorama nou, diferent al dels primers anys de la Restauració. Es trobava amb una possible perspectiva d'intervenció en la vida política a través d'uns mecanismes legals, al capdavant dels quals es situava la llei de Sufragi Universal, aprovada el juny del 1890, per iniciativa del govern liberal de Sagasta. Com recordà un destacat home del republicanisme català d'aleshores uns quants anys més endavant:

"Amb el restabliment del sufragi universal semblà afirmar-se la preponderància dels procediments legals sobre els procediments revolucionaris."

Una perspectiva que en realitat esdevenia l'únic camí transitable si es paraven a analitzar, amb un mínim de consciència autocrítica, els resultats obtinguts en tota una llarga trajectòria insurreccionalista. També comptava amb un fet endògen: que la reorganització de les pròpies forces ja s'havia efectuat. No altera aquesta afirmació el fet que, més endavant, tinguin lloc noves reorganitza-

cions, escissions o conjuncions. Aquestes sortiran dels successius fracassos viscuts durant la dècada. Però, l'any 1890, els republicans catalans, com els de la resta de l'Estat, tenien clara l'existència de quatre "grans" famílies republicanes organitzades al voltant de Castelar, Pi i Margall, Salmerón i Ruiz Zorrilla.

L'herència del Sexenni és clara. Si ho volem dir amb claredat: aquesta nova reorganització no s'ha efectuat sobre concepcions polítiques noves, ni sobre homes diferents ni sobre visions estratègiques originals. Però s'havia fet. Repetim que qualsevol republicà català podia escollir entre quatre organitzacions que omplien tot el possible espectre ideològic dins del republicanisme: dels conservadors als socialment avançats, dels unitaris als federals, tots podien encabir-s'hi en una o altra força.

Aquests aspectes -sufragi universal, reorganització interna del republicanisme- que podríem qualificar de "positius" per a la visió que podria tenir el republicanisme del seu propi futur, estarien acompanyats per un altre del qual els republicans no semblen tenir-ne consciència plena en tot moment: el sistema de la Restauració també s'ha consolidat.

Això volia dir que el camp d'acció del republicanisme es reduïa. I que, possiblement, les seves iniciatives s'esterilitzaven.

A finals dels anys setanta i al llarg de la dècada dels vuitanta, les forces republicanes, sobretot el possibilisme i el progressisme, tenien uns projectes d'intervenció política que es basaven en la dèbil articulació del sistema polític i social que s'estava cons-

truïnt a l'Estat. Els primers, els seguidors de Castelar, pugnarán obertament per la pressió democratitzadora davant el règim. Una pressió que canalitzaven en les seves maniobres d'aproximació als sagastins. Convé aquí recordar que la configuració de la força política complementària de la liberal-conservadora de Cánovas del Castillo, trigà a configurar-se definitivament i que pel camí d'aquesta constitució s'incorporaren homes que havien romàs indecisos alguns anys entre el moviment republicà i l'esquerra democràtica dinàstica.

No pretenem tornar a repetir arguments que hem donat a la introducció del present treball, tan sols indicar que resulta prou evident que Castelar, i consegüentment els seus seguidors, fins al 1888 -any de la seva "retirada" de la política activa- jugà un paper equidistant entre monarquia i república, tot posant l'accent en la necessitat d'una política democràtica. Paper prou inocu i que, a més, els hi féu jugar amb una certa habilitat el mateix Sagasta.

En els anys noranta la capacitat de maniobra que es derivava d'aquesta posició haurà desaparegut. L'alternància Cánovas-Sagasta s'havia completat, i el sistema reforçat amb l'aprovació de lleis bàsiques reclamades pels possibilistes: el sufragi universal i els jurats.

Els esforços per constituir un republicanisme "governamental" i conservador es veuran greument afectats i limitats pel que fa a les expectatives reals d'intervenció en la direcció de l'Estat. Una part important del possibilisme, a la resta d'Espanya, optà per integrar-se directament al partit fusionista de Sagasta.

Els progressistes, per la seva banda, hauran vist

com la consolidació interna del sistema canovista havia convertit els intents insurreccionalistes en quelcom inútil quan no anacrònic. Tota la seva estratègia, des que s'inicia la Restauració, havia fracassat. És més, degut al manteniment de l'alternativa insurreccionalista que Ruiz Zorrilla feia des de l'exterior, el progressisme perdrà un dels seus homes més significats a l'interior: Salmerón. Un polític que tindrà, al llarg de la dècada, una capacitat per arrossegar determinats sectors de l'opinió pública catalana.

Els mateixos progressistes catalans varen haver d'acceptar modificacions substancials en el projecte polític propi, modificacions que anaven en el sentit d'intentar aprofitar la legalitat per fomentar i consolidar una opinió pública pròpia el més extensa possible.

A la dècada dels vuitanta el fet que alguns dirigents republicans signessin un manifest conspiratiu encara produïa uns certs maldecaps als dirigents de la Restauració. En els anys noranta queda definitivament aclarit que l'exèrcit es troba còmode amb la monarquia, que la llarga llista d'enfrontaments interns havia convertit majoritàriament els seus membres en partidaris d'un centralisme liberal moderat, i que el paper reservat per Cánovas a l'exèrcit, dins l'estructura pensada d'organització de l'Estat, era suficientment atractiu per aquest.⁽¹⁾

Eliminat el possible malestar dins l'exèrcit, o ensofocant per vies pròpies al mateix règim, el perill de triomf d'una insurrecció pro-republicana desapareix totalment.

Amb aquesta conjuntura els republicans hauran de fer un esforç per sortir altre volta a la llum pública, per

emergir de la clandestinitat donant una imatge de coherència i de capacitat d'intervenció. Per això convenia una clarificació de les propostes, dels programes. També era necessària la simplificació d'un panorama polític excessivament diversificat. Quatre forces era un nombre exagerat quan en la pràctica no es lluitava per programes de govern aplicables immediatament, sinó que es lluitava per canviar la forma d'Estat. No hi havia cap possibilitat de competir d'aquesta manera amb unes forces que controlaven l'aparell electoral.

Els republicans a Catalunya, i a la resta de l'Estat, són conscients d'aquests dos factors i dels perills que suposen per a la seva consolidació com a forces polítiques operants. El progressiu arraconament, marginalització dins la vida política, del republicanisme, del moviment obrer i, podríem afegir, de la resta dels moviments creats i impulsats a redós de les classes populars i de la classe obrera en particular, era un fet albirat amb tota certesa pels republicans. Però tot i així la incapacitat per donar-hi alternatives és molt evident.

Hi ha diferents motius. D'una banda els continguts socials d'alguns d'aquests programes eren molt contradictoris. Ja hem comentat al llarg del treball el conservadorisme social del possibilisme i el radicalisme, en aquest mateix terreny, del federalisme. A més, el moviment obrer farà, en aquests tres primers anys de la dècada, una forta embranzida. Una embranzida que es concreta en les tres jornades respectives del primer de maig dels anys 1890, 1891 i 1892, i que té com a consigna aglutinadora la consecució de la jornada de vuit hores. Aquest factor extern farà que entre els republicans federals i

progressistes es consolidin posicions obreristes que denunciaran al caràcter burgès, no tan sols d'altres corrents republicans, sinó de les seves pròpies direccions.

També pesava com un llast insuperable la qüestió de l'organització territorial -unitarisme contra federalisme-; en darrera instància els personalismes convertien aquestes unitats sinó en impossibles en efímeres.

Així les coses, els republicans s'hauran d'enfrontar, ja l'any 1890, amb la primera elecció amb sufragi universal que s'efectuava d'ençà de la implantació de la Restauració; un test que posaria les forces republicanes davant la seva capacitat real d'incidir dins la societat catalana, i espanyola.

L'any havia estat prou agitat. Al primer de maig li havia seguit una crisi ministerial que havia significat el retorn dels conservadors al poder, tot treient un govern que certs sectors dels republicans catalans jutjaven com a molt positiu.

El dia 4 de juliol, "La Publicidad", en l'article polític de fons -Sección Política- deia que el govern Sagasta havia establert el sufragi universal i havia fet un projecte d'àmplia amnistia per als delictes polítics. D'aquesta manera, deien, el país havia rebut una política d'àmplia base que anul·lava els elements radicals i permetia treballar, a través de les eleccions, pels objectius més democràtics possibles.

Algunes prevencions envers Sagasta, en el sentit de témer una possible utilització per al seu exclusiu profit, de demòcrates i republicans, no modifiquen el fet que els possibilistes catalans valorin el govern caigut com el que corresponia a l'autèntica voluntat nacional,

contraposada a la voluntat de la Regent qui ha imposat un govern conservador:

"El quid estava en que la opini3n general apoyara al Sr. Sagasta y como as3 suced3a, nada m3s natural que continuara en el poder trabajando para que se asimilara la libertad el pa3s, el mismo que la hab3a formulado y convertido en legalidad."(2)

La resta de republicans catalans reaccionen tamb3 amb duresa a l'adveniment de C3novas. S'arrib3 a fer un m3ting anticonservador a Barcelona, durant la primera setmana del mes de juliol, amb la pres3ncia de regidors possibilistes a l'Ajuntament de Barcelona, i dirigents federals i obrers com Litr3n o P3nies. L'objectiu de l'acte fou, en paraules del regidor Escuder, president del m3ting:

"...demostrar ante la Espa3a entera el profundo disgusto con que Barcelona hab3a recibido la noticia del incalificable como injustificado advenimiento de los conservadores 3 la gobernaci3n del Estado."

Per3 aquesta unanimitat en el rebuig a C3novas no significava una identitat de punts de vista respecte Sagasta. Nom3s els possibilistes intentaren convertir en realitat el somni d'una reproducci3 de l'aliança de setembre del 1868, amb la incorporaci3 dels liberals sagastins a un hipot3tic front democr3tic.

Els sagastin estaven molt ben instal.lats dins el sistema, i no tan sols menyspreaven les veus possibilistes que s'alcen en el sentit indicat, sin3 que

"acordaron proscribir de la Junta provincial del Censo al partido posibilista."

Es a dir, barraran el pas als nuclis republicans del vell possibilisme. Els impedeixen estar presents als

organismes de control del que havia esdevingut la raó última de la política moderada d'aquesta família republicana: el sufragi universal. No podran participar en la configuració del cens electoral. I això passava en els primers dies d'agost d'aquell mateix any 1890. Tan sols unes setmanes després que "La Publicidad" hagués intentat convèncer l'opinió pública republicana de la necessitat d'un pacte democràtic amb Sagasta.⁽³⁾

La denúncia feta per "La Publicidad" d'aquest fet motivarà una certa polèmica entre l'autor de l'article, el propi director del diari, Eusebi Corominas i l'ex-alcalde liberal de Barcelona, Fèlix Macià i Bonaplata.

Però la polèmica serà breu. Mentre la resta de republicans mantenien un cert silenci respecte aquesta qüestió, i es preocupaven bàsicament de l'agitació obreira que tenia lloc a diverses contrades del Principat, i, si més no, de la clarificació ideològica dins de les respectives agrupacions; els possibilistes aviat tornarien a recuperar l'entusiasme davant la hipòtesi d'una entesa amb els liberals.

Les declaracions de Sagasta, a Bilbao, sobre l'administració de les províncies -declaracions titllades de regionalistes- fetes a finals d'agost, són molt ben acollides pel diari de Corominas. Per l'octubre, es torna a aplaudir, des d'aquest angle del republicanisme, Sagasta per haver recuperat els entusiasmes liberals un cop s'ha trobat a l'oposició. Tornen a demanar el seu retorn al front del govern per aconseguir la plena democratització de la vida política i la moralització de l'administració:

"Sea el Sr. Sagasta, quien tremole valiente la bandera de la soberanía nacional, que así como ha gobernado en paz cinco años, llevando á las leyes los fundamentales principios de la democracia, el país le apoyará, gobernando con su acuerdo, para consolidar la obra liberal y expurgar de vicios la administración del estado."(4)

Aquesta proximitat a Sagasta, producte de l'estratègia política que passava per la democratització a fons de l'Estat vigent, recuperant els principis de la Revolució de Setembre i fent-los tornar a regir de nou dins l'Estat existent el 1890, i començant d'aquesta manera la seva transformació, no impedeixen que davant el primer repte electoral amb sufragi universal, totes les forces republicanes es plantegin la unitat, si més no electoral. Encara que, ben segur, amb intencions finals diferents.

Per als possibilistes "la lucha electoral es dogma de nuestro partido", i les primeres eleccions a més "han de ser la respuesta de la nación á los fautores de la crisis de la ingratitud", com denominen -amb voluntat d'al·ludir a la Regent- a la crisi que posà fi al ministeri sagastí.

Per als centralistes de Salmerón

"Hay algo más noble que amenazar con revolución, cuyo plazo se aleja más cada día, y es propagar la necesidad de la República por los medios que las leyes ponen á nuestro alcance."

Els federals tindran, el mes de novembre, una polèmica sessió per discutir la participació a les eleccions. Es varen sentir veus en tots els sentits: Lostau, Closas i Laporta es manifesten partidaris d'entrar dins la lluita electoral considerant-la com un bon mitjà de propaganda dels ideals republicans. Llargués i Ardid s'oposen. El darrer afirmà que el sufragi, tal com estava previst, era

una farsa. Vallès i Ribot es mostrà favorable a la participació electoral, però amb la idea clara que el partit federal no abandonava el propòsit d'una possible utilització dels procediments revolucionaris. Amb la incorporació de l'esmena de Vallès i Ribot, la resolució final és la de participar en les futures conteses electorals.

El sector federal més radical i obrerista planteja la impossibilitat de treballar en unes eleccions per la defensa de les tradicions pròpies. Per això defensaran el retraïment en articles, com en el de Lluhí del que extraïem un paràgraf significatiu:

"¿Qué haremos los federales? Dígallo el partido. Si luchamos seremos vencidos; si entramos en la coalición electoral de todas las oposiciones, lejos de trabajar en nuestra pro, trabajaremos en pro de Sagasta, quien se servirá de nuestras espaldas como de pedestal para encaramarse y subir á lo alto de la gobernación del Estado."

El "partido", en darrera instància, volia dir Pi i Margall, i aquest vindrà a sancionar amb una intervenció posterior la decisió de participar:

"Si ahora no tomáramos parte en las elecciones seríamos inconscientes y demostraríamos que desconfiamos de nuestro valer y de nuestras huestes".
(5)

Que quedi clar, però, que els motius són ben diferents. Per als possibilistes anar a les eleccions significa buscar una victòria en la qual estan interessats liberals i republicans, amb la finalitat de

"obtener de todos el respeto de las decisiones del sufragio."

Es a dir, d'evitar que la dicotomia corona-sobirania nacional es resolgui a favor del primer integrant del binomi que fonamentava el sistema de la Restauració.

Per als federals consistirà purament i simplement en provar les pròpies forces. Donar a conèixer els programes propis i constatar la importància que es té en el si de la societat catalana. Això no contradiu la tendència general que observem en el federalisme d'aquells anys: interiorització de la vida política, retraïment dins del partit i discussió doctrinal allunyada dels problemes immediats de la societat espanyola.

Ara bé, en tots els republicans era comú el desig d'intentar donar un cop dur als conservadors tot aprofitant el sufragi universal.

Comptaven per això amb la creença de que la conflictivitat viscuda per la societat catalana en els darrers mesos havia estat el producte de l'ascens conservador al govern. Ja vam comentar que la vaga de Manresa, de juliol del 1890, un dels conflictes obrers més importants de tota la dècada, va ser presentada pels republicans com el fruit de la conxorxa de determinats industrials amb els conservadors per tal de limitar i eliminar, si fos possible, l'associacionisme obrer.

No hi ha cap mena de dubte que la societat catalana en el seu conjunt visqué amb inquietud unes vagues generalitzades que venien en el context d'un primer de maig que també es convertí, de sobte, en una novetat preocupant.

Els republicans podien atacar els conservadors: presentant-los davant l'opinió pública com els veritables alteradors de la pau social, al mateix temps que podien començar a cridar als obrers a la participació electoral com un mitjà de frenar l'actuació dels conservadors i de determinats industrials. El vot podia esdevenir una eina més de defensa de les societats obreres.

El poble treballador, però, no participà. Ja ho havien anunciat, dins del republicanisme, els homes de "La Avanzada". Quan decidiren acatar la decisió final del partit republicà federal de participar, digueren amb tota claredat que els obrers no hi participarien per pura i simple desconfiança.⁽⁶⁾

Aquestes primeres eleccions -les de diputats provincials que se celebraren el 7 de desembre del 1890- provocaren l'aparició d'una primera entesa electoral entre totes les forces republicanes. La primera crida conjunta aparegué a "La Publicidad" el 27 de novembre i anava signada per Eusebi Corominas, en nom dels possibilistes; de Buen, pels centralistes; Sol i Ortega, com a progressista, i Vallès, pels federals. Era una crida a participar en les eleccions i a intervenir en totes les meses electorals vigilant les llistes de votants i creant juntes de control.

Els mateixos quatre dirigents enviaren telegrams conjunts a la Junta provincial i municipal del Cens, a la Junta central i al ministre de Governació, per tal de denunciar la no exposició de les llistes del cens electoral.⁽⁷⁾

Dos dies més tard es notifica la creació d'una Junta Republicana de Defensa Electoral, constituïda pels quatre caps de les faccions republicanes, per ex-diputats provincials -Sempau Berenguer, Coll i Remedios, Mola i Argemí i Domènech-, dirigents de les diferents entitats i cercles republicans barcelonins -Junoy, Torres, Roqué, Giné i Partagàs, Caparà, Casadesús, Closas, Passarell- i Pàmies en representació de les Tres Classes de Vapor. La imbricació d'aquests amb el republicanisme, quan no feia

ni mig any de l'inici de la vaga de Manresa, queda en evidència.

En la configuració de la candidatura no podran entrar-hi els centralistes per l'oposició dels progressistes. L'acord de candidatura -signat per Corominas, Paredada (possibilistes), Suñer Capdevila, Lluhí Rissech (federal), Sol Ortega, Combas (progressistes)- dona lloc a la inclusió d'un nom de cadascun dels partits a la candidatura final, per cadascun dels dos districtes de Barcelona.

Els republicans seran la segona candidatura més votada en aquests districtes.

I, les oscil·lacions del vot entre els diferents membres de la candidatura no resulten tan significatives com més endavant ho seran. Va haver-hi un acord força real entre les tres forces. En tot cas els candidats possibilistes sempre varen treure una votació lleugerament superior. Això pot ser degut, més que a la inhibició de votants possibilistes de votar els altres candidats republicans, al vot que reberen els seus candidats d'alguns elements, pocs, liberals.⁽⁸⁾

El cop rebut a les eleccions és, malgrat tot, força contundent; s'ha aclarit que el sufragi universal no canviarà en res el funcionament del sistema polític pel que feia a l'exclusió, a la marginació del republicanisme i dels moviments populars. En tot cas si alguna cosa es modifica serà en el sentit de perfeccionar els sistemes de modificació fraudulenta dels resultats electoral i d'incrementar el paper dels cacics locals.

L'any polític no acaba gens bé. El govern conservador surt reforçat de cara a unes eleccions per diputats a

Corts que han de tancar el llarg període de govern amb Corts dissoltes.

Els republicans han comprovat la seva debilitat tot i anant plegats. Alguns periòdics republicans denunciaven la coalició de totes les forces pel que ha representat de confusió. S'obren, a partir d'aquest moment, dues línies d'actuació que presidiran el que queda d'aquest període 1890-1893: els possibilistes trencaran, poc a poc, amb l'entesa global amb les altres forces republicanes, accentuaran el seu governamentalisme i el seu conservadorisme.

Amb un Sagasta situat a l'oposició, podran jugar amb més comoditat, davant dels seus mateixos seguidors, la carta de defensa de la tasca governamental feta pel dirigent liberal. Insistiran amb declaracions que volen posar en relleu les possibilitats reals de democratitzar l'Estat que tindria la "convergència" de les distintes posicions liberals. Començarà a difondre la idea que les grans reformes impulsades per Sagasta no haurien estat possibles sense la presència del republicanisme castelari. (9)

Amb aquestes preses de posició el camí cap a la ruptura de la unitat electoral republicana s'iniciava. Donaven la raó a "El Diluvio" quan deia que

"Castelar no se separa de Sagasta sino aparentemente."

Tanmateix el trencament de l'entesa es produirà, per primera vegada, a causa de les greus dificultats organitzatives de totes les forces republicanes, que amb la duplicitat d'organismes existents, portava en qüestió de dies, a l'aparició de dues crides electorals que presenten noms diferents per a una mateixa candidatura unitària republi-

cana. També per les reticències que l'exclusió dels centralistes creava entre els federals.

En el marc de l'agitació electoral i amb l'objectiu d'enfortir a Catalunya el naixent partit centralista, efectua Nicolás Salmerón una visita a Barcelona. El dia de l'arribada, en el cotxe que els portà a l'hotel, al costat de Salmerón es posen Torroella i Salas Anton -centralistes-, però també Vallès i Ribot en la seva condició de president del Comitè Regional del P.R.D.F.:

"con los cual los centralistas quisieron sin duda, poner de manifiesto la corriente de simpatía que hoy se ha establecido entre el partido centralista que capitanea el señor Salmerón y el federal que acaudilla el señor Pi Margall."

El diari que publicà el comentari sens dubte exagerava la profunditat de les simpaties entre aquestes dues forces, però serà cert que en la disjuntiva de donar carta d'identitat al "nou" partit es trobarà l'arrel dels problemes per a l'elaboració de candidatures que tot seguit comentem.

A finals de gener del 1891, i per a les primeres eleccions a diputats a Corts. "La Publicidad" publicà la notícia que els partits republicans històric, progresista i centralista, havien arribat a l'acord de presentar Morayta, Sol i Ortega, per Barcelona, i Salmerón, pels Afores. Però per les mateixes dates -el 29 de gener- surt a "La Avanzada" un acord dels Comitès locals de Barcelona federalista i històric, del Comitè federal orgànic i del Partit Socialista Oportunista, cridant a votar Castelar, Pi i Margall i Ruiz Zorrilla, per Barcelona. Aquests Comitès, el dia 24, havien creat un Comitè executiu de la Coalició Republicana de Barcelona del qual quedà exclòs el centralisme.

L'explicació, doncs, no resulta tan senzilla com la donada per Albertí, en afirmar que els possibilistes són els que resten al marge de la coalició. El 18 de gener, Eusebi Corominas i Valls i Derch signaven en nom del Comitè republicà històric, la crida "A los republicanos de la provincia de Barcelona", conjuntament amb representants de les altres forces republicanes. El problema de la inconsistència de les coalicions parteix de la mateixa dificultat per mantenir units els republicans dins de cadascuna de les seves respectives organitzacions partidistes. L'estructura poc definida d'aquests, la proliferació de centres, casinos i comitès producte de divergències més o menys importants fan que, davant l'opinió pública catalana, apareguin alternatives diverses, com en el cas que comentem.⁽¹⁰⁾

Si ens trobéssim l'any 1892 sí que podríem afirmar amb tota seguretat que són els possibilistes els desmarcats del gruix del republicanisme català. Però, no així l'any 1891.

En les eleccions a diputats a Corts del febrer trobem cinc noms votats per Barcelona, quan els que s'havien d'emetre eren tres. Amb només mil vots de diferència entre el més i el menys votat trobem

Pi i Margall	4273	vots
Ruiz Zorrilla	3796	"
Sol i Ortega	3587	"
Morayta	3466	"
Castelar	3217	"

El que havia passat és que els republicans al anar a votar havien optat entre cinc noms, disgregant notablement el vot. D'haver-se concentrat l'esforç, la candidatura hauria pogut obtenir alguna acta més.

Al districte dels Afores Salmerón, tot i sortir derro-

tat aconseguir

"lo hasta entonces imposible, reunir alrededor suyo todos los elementos republicanos barceloneses, que estaban profundamente divididos."

I ho aconseguir, en bona mesura, "a posteriori". Salmerón es presenta sobtadament a Gràcia el dia 5 -les eleccions havien tingut lloc del dia 1. I ho fa per defensar el correcte escrutini de les eleccions celebrades. Les repercussions del gest són importants. En uns moments en què l'opinió republicana contemplava impotent tupinada rera tupinada, l'acció decidida de Salmerón desvetllà un cert entusiasme. S'arribarà a parlar de parar les fàbriques del districte a mitja tarda per anar a rebre i recoltzar al polític centralista.

A Barcelona l'agitació serà important. El tradicional recorregut per les Rambles en direcció a l'hotel escollit es converteix en una manifestació. Les informacions més entusiàstiques parlaran de 10.000 persones altres de "millares y millares de manifestantes".

Tanmateix aquesta iniciativa no provocà només efectes unitaris. Les tupinades electorals també havien beneficiat a determinats polítics republicans. I la denúncia d'aquests es farà des d'entitats republicans. Alguns republicans del districte d'Hostafrancs varen imprimir uns cartells denunciant Sol i Ortega i Morayta.

"El Diluvio" aplaudirà aquesta iniciativa i cridarà a denunciar els republicans que col.laborin en les manipulacions electorals. Però és evident que aquest moviment generarà greus ressentiments especialment entre els possibilistes i els nuclis de la dreta progressista.

Al marge d'aquests fets la coalició electoral podia

considerar-se un èxit relatiu, tant pels resultats a Catalunya com a la resta d'Espanya. Tot i així, els malentesos entre les fraccions del republicanisme s'accentuen. Des de les files federals s'acusarà els republicans unitaris de no votar Pi per Barcelona. Els possibilistes constitueixen una minoria republicana parlamentària pròpia, separada de la resta de partits republicans, encara que això els hi representarà que aparegui una minoria "dissident" a Catalunya. Un petit grup que es mostra favorable a la coalició i que publicarà un setmanari propi amb el títol "El Republicano". Només es conserva un exemplar del maig d'aquell any.⁽¹¹⁾

A les eleccions municipals del mes de maig hi ha una gran diversitat de solucions, de caràcter local, al problema de l'entesa republicana. A Barcelona els possibilistes es presenten tots sols, encara que al districte d'Hostafrancs facin una plataforma àmplia que inclou republicans diversos. En general, la població barcelonina va viure les eleccions amb "glacial indiferència".

A Gràcia hi haurà un pacte inicial ampli que agruparà, al costat de les quatre forces republicanes bàsiques, els federals orgànics, seguidors de Risa i Perpiñá. A Manresa federals i centralistes denuncien els possibilistes i expliciten la seva aliança de cara a les eleccions municipals.

Cada localitat presenta alternatives diferents, però la tònica general és la de la progressiva independència del possibilisme.⁽¹²⁾

Mentrestant la direcció del possibilisme atacarà amb rigor els documents que surtin de la minoria republicana a les Corts. Parlarà de la necessitat de "purificación"

A LOS REPUBLICANOS DE MANRESA

Los partidos federal y federal centralista se han coaligado para luchar en las elecciones municipales.

Intentamos con el mayor desaliar una amplia coalición con todos los partidos republicanos de la localidad, clases obreras y agrícolas, pero la mala fe por parte de los posibilistas han hecho infructuosos nuestros trabajos.

A pesar de la desastrosa conducta que ha venido observando este partido, ya en el Ayuntamiento liberal suspenso; ya en lo que respecta a las elecciones pasadas de diputados; espar por de los poderosos motivos que tenemos de considerar al partido posibilista de esta localidad como uno de los mayores enemigos de la democracia republicana, por sus procedimientos dignos de cualquier torquedura y por su desgraciadísima gestión administrativa en el Municipio, y las infames columnias que han lanzado siempre contra el que como ellos no pensaba, no obstante este cúmulo de desagradables, nosotros los federales, lo olvidamos todo adelantándonos a la coalición en beneficio de lo que a todos los democratas nos es común: la República y la moralidad en la administración.

La ofensa, la columna vil y artera que a manera de reptil se arrastra por el todo para salir mejor, es el distintivo y la base sobre que descansa el juego de que se ha valido y vale el caciquismo posibilista para dividir a los partidos republicanos, engañar a los obreros, pescar locos y lograr sus fines que, siguiendo las máximas jesuíticas, no les hace reparar en los medios. Así pues, como son muchos los republicanos que ignoran lo sucedido entre las representaciones de sus respectivos partidos, y otros que solo saben la verdad de la manera que algún posibilista la entiende, vamos en pocas palabras a explicarla pues ante todo, a los corresponsables y a la recta ilustrada opinión nos debemos.

El partido federal convocó a mediados de Marzo a los comités federal centralista, progresista, posibilista y a las representaciones socialistas y del Centro local, así como a las clases agrícolas. En esta reunión que se celebró el 19 Marzo, concurrieron todas las representaciones, menos las de los progresistas y posibilistas que se excusaron con un oficio, donde su respuesta quedaba resumida en decir que, ambos partidos estaban coaligados y por lo que se les pedía, a la representación de esta coalición debían dirigirse.

Ante tal excusa que ya empezaba a demostrar la mala fe, espíritu estrecho y mezquino que los animaba, acordamos los allí reunidos dirigir una nueva invitación, para el domingo siguiente, a la representación que nos señalaban.

Reunidos de nuevo este día, las representaciones del partido federal y centralista, con las representaciones de las clases obreras y agrícolas a las 3 de la tarde, hora de la convocatoria, aguardamos en vano a los posibilistas y sorristas hasta las 4, pensando que de no comparecer darían al menos una respuesta en su lugar, pero al este que las personas de mediana educación suelen hacer, pudo conaseguirse. En su virtud quedó roto una vez más el intento de esta gran coalición que había de dar al traste con todo el elemento conservador y reaccionario.

Pasaron algunos días y los traidores y listos de la democracia manresana, hicieron circular unas invitaciones para tratar de la coalición en la próxima contienda electoral, convocando al partido federal, a los obreros y agrícolas. Acudieron estas representaciones a la cita y después de haber escuchado algunas palabras que los dirigieron los repre-

sentaciones posibilistas y sorristas, dijeron los invitados al cheque más solemne y mercedo que en la vida se ha dado a partidos que se llamen democratas.

Respondieron todos a una que, supuesto que en la coalición por ellos patrocinada, estaba la eliminación del partido federal centralista, según se desprendía de sus palabras y hechos el no invitarlos en la reunión, ellos, los federales, los obreros y clases agrícolas, se retiraban.

Así las cosas, se han seguido haciendo distintas gestiones y esfuerzos insuditos por parte de los federales para llegar a una amplia coalición, pero no ha sido posible y habiendo republicanos y obreros el porqué no han querido ceder de su anti-democrática conducta? En primer lugar porqué veían que al entrar a formar parte de esta coalición moistrus, habían de pasar con iguales derechos y deberes que las demás partes coaligadas, y esto a quienes están avaros a dominarlo todo y marginarlo todo en provecho suyo siempre, como cualquier cacique conservador, los viene muy cuesta arriba el tener que pasar igual que los demás, como manda la verdadera democracia.

Una de las contundentes razones que alegaron en su favor para persistir en la eliminación de los centralistas, fué la de decir que éstos tenían la camisa muy sucia. Y ¿sabéis quien lo dijo esto, y quien estaba delantito asintiendo con su silencio a estas palabras? ¡Horrorizos! Estas palabras las pronunció el representante en esta localidad del partido sorrista, el inmaculado ciudadano José Ferrer y estuvo muy conforme en ello el posibilista D. Juan Castella.

¿Que te parece pueblo de estas dos camisas tan limpias por muestra?

Agregó a todo esto su conducta pasada en el Municipio liberal que no tenía de ello más que el nombre. Añadid a ello lo de la famosa carta del jefe de los posibilistas manresanos, cuya carta basta por sí sola para tomar la medida de cualquier ente que blasona de democrata; y esto juntamente con su conducta de oponer obstáculos a la coalición a cada paso, digna los que no están obedecidos, si esto es servir a la reacción y hacer causa común con ella o no?

Al partido federal centralista han calculado de ir con los conservadores, y esto que ha sido mil veces negado y que estamos dispuestos a sostenerlo en cualquier reunión pública que se nos ota, con hechos y datos, sin pensar que ellos tengan el valor de sorrista, y por lo tanto darán a comprender, su infame calumnia; esta grosería obtiene el total grande menta al prestarnos a hacer la coalición acallando por algunos días los agravios y heridas recibidas de los posibilistas.

¿Quien va aliado con los conservadores? Los que están dispuestos a todos borse a pactar coalición con los donds republicanos a los que se les da el nombre de traidores y de malhechores.

La recta opinión de los obreros liberales y los republicanos fallaría.

Basta ya de esta enojosa coalición que, no obstante, hemos creído de nuestro deber explicar al público, para que no se deje sorprender por nadie, y a fin de que no se crea que mentamos, estamos dispuestos, repitimos, a comprometer a cualquier punto que se nos llame donde trate alguna de demostrar lo contrario, advirtiéndole de paso que de todos los cosas aquí escritas, hay el testimonio de las comisiones federal, obrera y agrícola.

REPUBLICANOS: Dejemos ya esto que podríamos llamar miseria de los hombres y ocomponemos de la conquista de nuestra libertad y la organización de los buenos federales amantes los primeros de la buena administración de

poniéndonos para la próxima lucha electoral, de manera que sea el pueblo nuestro dominador y recte proceder en materia que tanto afecta a la buena marcha de los pueblos, como es la realidad del Municipio.

Unidos, no cabe dudarlos, los republicanos de Manresa, obreros y clases agrícolas, estamos llamados a obtener en el Municipio crecida mayoría, pero no obstante la conducta suicida que han seguido algunos, nosotros los federales y centralistas no debemos desmayar, presentando la batalla al elemento reaccionario, con el ánimo decidido de luchar y vencer.

Ningunas elecciones, a nuestro juicio, más importantes que las municipales. La grandeza de la patria se funda en la bondad y en la firmeza de sus Municipios. Con ediles proles, inteligentes, que antepongan a todos los intereses la salud y bienestar de sus administrados, la vida de la política española podría regenerarse por completa.

Es necesario luchar en estas elecciones municipales con fe, con entusiasmo, con verdadero ardimento, considerando que cada abstención, que cada retraimiento parcial de la noble lucha a que nos prestamos es un crimen de lesa patria. Tengamos participación los

republicanos en los Municipios españoles, vayan a sus Ayuntamientos personas honradas, leales, sinceras, amantes del pueblo y las atribuciones de los conservadores en las capitales y ciudades de alguna importancia al menos, se haría imposibles.

A los Municipios toca velar por la higiene pública, por que el pueblo no sea víctima de los que, adulterando los alimentos, cometen la más infame de las estafas, por que la verdadera pobreza tenga en los años seguro refugio y no como ahora que está monopolizada por las órdenes religiosas, mayormente en esta ciudad que sólo se supera la mayor parte de las veces a los que dicen estar dentro del catolicismo, dejando abandonados a otros seres dignos de atención que prefieren morir de miseria y hambre antes que hacer trucción a su conciencia.

Toca a los Municipios, hacer que la instrucción sea bien que se reparta y difunda entre el mayor número de vecinos y más mocho más ahora que se presenta la ocasión de obtener favoro a la absoluta, escarpadora y millonaria compañía de los Loyolas, con el nuevo contrato del Colegio de S. Ignacio, a favorecer los intereses del común, el mismo tiempo que los intereses de los particulares que tienen hijos, y en dabo de su posición y de la familia han de alejarlos de su lado llevados en otros colegios de fuera.

También se de su competencia el velar por que el derecho, la salud y la seguridad personal de nuestros vives bajo un mismo horizonte sea atendidos; por que el sufragio sea respetado en todas sus funciones y el caciquismo y las fuerzas gubernamentales se adulteren la vida política del país, llevando la corrupción y la inmundicia a sus últimos confines.

Queremos los federales y centralistas, que se acabe una corrupción administrativa donde en su charro llamando han anagrado, triste se decirla algunos que se llaman republicanos.

Queremos también de una manera enérgica acabar con la política retrera que se ha seguido haciendo hasta ahora en los Municipios que se han sucedido, porqué entendemos que esta entidad se debe tener otra misión que el de administrar a sus conciudadanos, dejando para siempre el triste espectáculo de considerarse a la Corporación Municipal como una sucursal del Ministerio de la Gobernación a del cacique don Fulano, diputado, senador a exministro.

Mas administración y menos política, este es nuestro deseo y al de todo buen democrata que actúe en algo a su país.

Queremos nosotros los que entramos a la lucha, llevar representación en el Municipio de las clases obreras, porqué entendemos que el obrero tiene igual a indiscutible derecho a intervenir en los asuntos del Común como el primero y más rico propietario. Fuera es confesar que la masa más numerosa y la que más produce y sufre en la clase obrera y por una de aquellas aberraciones hijas del feudalismo reaccionario, es la menos atendida y mas despreciada. Hoy que la nueva Ley del Sufragio con todo y sus limitaciones les dá derecho a conquistar el puesto que como a todos los demás ciudadanos les pertenece, de lamentar sería que no hiciesen el esfuerzo necesario para obtenerlo. Allí en medio del propietario, del fabricante, del industrial, del agricultor, del abogado, podrá el obrero hacer sentir sus quejas, bogar por los intereses de su clase y al mismo tiempo y lo que más le interesa, vigilar por los intereses de todos protestando contra toda malversación de fondos y contra los onerosos y pesados impuestos que nos rijan como el de consumos, pues el fin y al cabo quien en definitiva los paga es el obrero, es el pobre.

A luchar pues obreros que en el reloj de los tiempos es ya hora de que se os reconozca como el más alto y encopelado señor, pues los intereses de vuestra clase son tanto y tal vez más de respetar y atender como el primer potentado.

Las clases agrícolas también queremos que tengan como las otras su representación en el Municipio y para ello entra en nuestro plan confeccionar una candidatura en la cual tengan cabida.

A luchar pues todos los liberales y republicanos de todas maneras, todos los hombres de recta y acrisolada bondad; sea nuestra victoria en esta noble lucha presagio de mayores triunfos; que la indiferencia, la apatía y la falta de fe no resten un solo voto a nuestras fuerzas, y los monárquicos y Manresa entera apreciando en toda su valor las de que disponemos, acabarían por reconocer la verdad de nuestros ideas y las insuperables ventajas que pueden obtener de ocuparse en los que son verdaderos intereses de los pueblos.

Nuestra divisa es Libertad y Moralidad administrativa.

Manresa 7 de Mayo de 1891

Por el Comité Federal Pactista

Juan Ristol. José Bobé.

Por el Comité Federal Centralista

Antonio Horta Camps.

Ramon Truils.

interior de cadascuna de les pròpies organitzacions republicanes i es mostrarà contrària a les coalicions electorals. Des dels rengles del republicanisme conservador es començarà a parlar de que la República només pot portar-la una única formació política. Però per assolir aquest objectiu abans s'ha d'arribar, amb tot el temps que faci falta, a un programa únic, factible i moderat. Basat en la bona administració.

Conseqüentment els possibilistes esmerçaran bona part de les seves energies polítiques en la denúncia d'un seguit d'aspectes concrets que mostren la mala administració de l'Estat, la mala gestió que dels interessos públics fan els conservadors des del govern.

Quins són aquests aspectes denunciats? La problemàtica de Cuba i Puerto Rico, la qüestió dels aranzels que allunyen aquestes terres de la Península; la greu qüestió de l'abandó en què es troben les Filipines; la problemàtica del Banc d'Espanya, amb el rebuig possibilista a la prolongació del dret exclusiu d'emissió; la situació de l'ensenyament, són potser els més insistents.

Certament que la major part d'aquests problemes són tractats també en el manifest dels diputats de minoria republicana, però el que varia és potser el to i la finalitat.

Per als possibilistes seria prioritari treure del govern als conservadors, i això esdevindria finalitat. La seva confiança en els liberals de Sagasta els feia preveure que aquests consolidarien amb fermesa el sistema democràtic. Per als republicans coaligats la lluita per fer front al desgovern conservador, hauria de portar, el més aviat possible, a la consecució de la República.⁽¹³⁾

L'any 1891, si deixem a banda l'accés al govern dels conservadors i els dos processos electorals esmenats, no dóna lloc a grans commocions polítiques. Seran dos els fets que centraran l'atenció dels republicans catalans: l'1 de maig i els problemes econòmics.

L'1 de maig s'observa amb preocupació. La celebració d'un Congrés obrer a Madrid, entre el 22 i el 25 de març, impulsat bàsicament pels elements llibertaris organitzats al voltant de la Federació de Resistència al Capital, havia estat un fet previ preocupant. La consigna que havia sortit era la de fer vaga fins a l'assoliment de les vuit hores.

El primer de maig anterior havia demostrat la capacitat de mobilització que la jornada tenia entre els treballadors catalans. I l'existència, l'any 1891, d'un govern conservador, feia témer als republicans un agreujament de les tensions.

Es per això que "La Publicidad" farà un seguiment acurat, que comença a finals de març i s'extén per tot el mes d'abril, dels preparatius de la jornada de l'1 de maig. Les diverses reunions obreres s'analitzen en detall, i al mateix temps que s'explicita la seva orientació favorable a la manifestació o a la vaga, es comenta el nombre i importància de les societats de resistència que s'hi troben al darrera.

A mesura que s'apropa la jornada, s'intenta accentuar el paper de les societats d'influència socialista i reformista, per tal com eren les partidàries de no prolongar el conflicte més enllà del propi dia 1. És a dir, volcar-se en la preparació de la manifestació i limitar

les crides a l'acció obrera al dia assenyalat.

En la mateixa línia, i per reforçar els seus arguments favorables a les reivindicacions obreres pacífiques i regulades, es denuncia l'aparició del "petardisme" que amenaçava amb donar un caire encara més preocupant a la data de l'1 de maig.⁽¹⁴⁾

La vaga posterior a l'1 de maig és analitzada amb voluntat de precisió, oferint una detallada relació de conflictes i reivindicacions. També continua la relació d'atemptats, més o menys cruent, i les llistes de subscripcions en solidaritat amb els obrers empresonats.⁽¹⁵⁾

En aquest context enrarit tenen lloc un seguit d'esdeveniments en la vida ciutadana barcelonina que reclamen paral·lelament l'atenció dels republicans. D'entrada, l'atemptat d'un desertor contra el capità general interí, general Joaquín Ahumada. La ràpida condemna a mort de l'autor, Joaquí, Gironès Arquès, fa que s'organitzi una campanya demanant l'indult. La campanya estarà organitzada per entitats ben diverses: Instituto Industrial, Ateneo Obrero, Tres Clases de Vapor,.... Els republicans, ferms partidaris de l'abolició de la pena de mort, s'incorporen a la campanya.

"Creemos -deia "La Avanzada", el 6 d'agost del 1891- que ni el Estado ni el individuo tienen derecho para arrebatarse en nombre de una falsa noción de justicia y de un discutible deber de disciplina la vida a un hombre."

La campanya té èxit, però justament en el moment en què se celebra, passa un fet prou obscur: l'assalt a la caserna del Bonsuccés per una partida d'uns vuit o deu civils armats, la tarda del diumenge 2 d'agost. Els morts i, sobretot, l'absurditat del fet, provoquen consternació

i rebuig entre els republicans. Però el problema es complica, doncs davant l'opinió pública no apareixen absolutament desvinculats, en tant que semblen haver-hi participat un nucli d'ex-progressistes de Barbarà del Vallès. A més, les primeres actuacions policials, les primeres detencions, s'efectuen a la seu de l'antic Cercle Federal Orgànic, que en aquells moments era ocupat pel Partit Socialista Oportunista.

Encara que personatges com el "Xic de les Barraquetes" indiquin la responsabilitat del jesuïtisme en l'afer, sembla clara la participació de republicans radicals no vinculats orgànicament a cap família republicana.

A "La Campana de Gràcia" apareix publicada, en relació a aquest assumpte, una carta signada amb les inicials J.V. que aporta alguna informació més respecte dels responsables. En concret s'ataca a un tal Martorell, fugit a França per evitar l'acció de la justícia, involucrant-lo en els fets. Sembla ser el fundador del Centro Democrático Ripolletense

".. la societat que per antipática la idea republicana entre'ls ignorantons d'aquí ha fet venir anarquistas de quincalla á predicar lo pillatje y la destrucció y blasfemant y dihent pestes dels jefes de la democracia espanyola des de en Pi a n'en Castelar."

Semblen tractar-se d'alguns nuclis del Vallès -Ripollet, Barbarà,...- que procedint segurament del progressisme acabaren per radicalitzar-se i, no tant esdevingueren anarquistes, com republicans revolucionaris més aviat desencisats de la política de les direccions dels partits republicans.

Pi i Margall, en la seva Historia de España en el siglo XIX, comenta els fets en el mateix sentit:

"La historia de nuestra revolución está llena de parecidos acontecimientos, provocados contra la voluntad de los jefes, por hombres que obedecen más á los impulsos del corazón que á los consejos de la inteligencia y están dispuestos á sacrificarse por la causa que defienden.."(16)

L'atemptat i l'assalt varen venir a accentuar i continuar la inquietud social que havia desvetllat el primer de maig d'aquell any.

L'altre aspecte que centrà l'interès dels republicans en aquell any 1891 fou l'econòmic. En concret el de la política econòmica que es portava des dels ministeris conservadors i les possibles alternatives. Serà aquí on posarà l'accent el possibilisme català, seguint les directrius de Castelar. Però no només aquest sector. Pi i Margall, pel maig, feia una extensa declaració coincident en les seves línies generals amb les fetes pels possibilistes. El motiu, de fet, és comú: denunciar el projecte governamental d'ampliar l'emissió de paper-moneda per part del Banc d'Espanya; concretament es tractava del projecte Cos-Gayón de prorrogar el privilegi d'emissió d'aquesta entitat i facultar-la per emetre fins a 1.500 milions de pessetes en bitllets.

Això era analitzat com una iniciativa que agreujaria el procés inflacionari i produiria una ampliació del deute públic que gravava l'Estat.

L'emissió de bitllets es corresponia amb els préstecs que el Banc feia al Tresor, i aquests estaven relacionats amb les necessitats dels pressupostos elaborats. El que es feia amb les noves emissions era "monetitzar la Deuda Pública".

Entre els republicans catalans existia un rebuig explícit a aquesta política econòmica, encara que a vega-

des s'expressés a través d'imatges bastant ingènues en les quals els ciutadans es veien literalment obligats a transportar carretades de bitllets per poder comprar els productes de primera necessitat.

Només cal veure els gràfics dibuixos i caricatures que sortien publicats a la premsa més o menys satírica per comprobar l'interès pel tema i, al mateix temps, aquesta visió ingènua, tendent a contraposar la solidesa del diner metàl·lic a la falsedat del paper-moneda.

Els republicans arribaren a utilitzar àdhuc les oportunistes declaracions d'alguns líders liberals -Sagasta i Moret- contraris a la nova emissió de bitllets per part del Banc d'Espanya. I diem oportunista perquè, com ha dit Tortella "el Banco de España contó -en aquells anys- con el apoyo firme del gobierno cualquiera que fuese el partido en el poder..."(17)

La proposta feta pels federals davant aquest afer és: mostrar-se contraris tant a l'ampliació del Deute públic com al privilegi d'emissió única per part del Banc d'Espanya. Diran: si es tornés al sistema anterior al 1874, i diversos bancs tinguessin la possibilitat d'emetre, s'acabaria l'estreta vinculació entre increment del Deute i emissió de bitllets. Per tal d'evitar l'increment del Deute públic, demanen una reducció substancial en tres apartats de despeses del pressupost: les referides a Clergat, Guerra i Marina.

En darrer terme, els federals sostindran -coherents amb la política social que defensaven- un sistema impositiu eficaç i just. La implantació d'un impost únic que eliminés els impostos indirectes, abassegadors a l'època, com el de consums. Un impost sobre la renda.(18)

Els possibilistes també connectaren -l'any 1892- el privilegi d'emissió i els pressupostos. Eusebi Passarell es manifestà, en diverses conferències i vetllades, contrari a l'emissió prevista de 1.500 milions per considerar-la un increment del deute. Pel novembre, en el mateix centre republicà on expressà aquest rebuig, dedicarà una vetllada a parlar de La presente crisis financiera, sus causas y remedio. A grans trets defensava la fi del privilegi d'emissió i l'anomenat pressupost de la pau que Castelar havia començat a defensar alguns mesos abans. Un pressupost alternatiu al presentat pel govern conservador que Castelar presentarà dins d'una campanya feta amb la mateixa intensitat que les campanyes anteriors pel jurat i pel sufragi universal. Les economies previstes en aquest projecte tenien la consideració de factor decisiu en la democratització de l'Estat:

"El Sr. Castelar pide lo que está en la conciencia nacional; un presupuesto de la paz y del trabajo y por ende barato y nivelado; economías, muchas economías en Guerra y en Marina que amenazan devorar todos los ingresos de la nación; paz en el interior; neutralidad en las relaciones con las grandes potencias, pero neutralidad de veras, garantizada positivamente, sin dudas ni vacilaciones, mediante la cual los artículos de exportación y los valores españoles no sufrirán ese bloqueo continental que les pone á las puertas de la ruina."

El pressupost de Castelar preconitzava també la reducció de les despeses de l'Estat, defensant una organització econòmica de l'exèrcit que passés per una reducció del temps de servei militar i del nombre de soldats a les casernes.

El propi Castelar ho defensà a les Corts, pel juliol de l'any 1891:

"Si queremos grandeza, Lepanto; descubrimientos,

volver a cruzar el estrecho de Magallanes, descubrir estrellas en el cielo, sondear mares insondables, mucha Marina, mucho ejército, muchos medios de guerra; pero si queremos una política industrial y de trabajo, es necesario que nos reduzcamos á tener un presupuesto reproductivo, dedicado á caminos, canales y obras públicas."

Altres veus s'alçaren, dins del partit possibilista, en un sentit similar. Cap, però, expressarà, com ho feren els federals, alternatives pel que feia als mecanismes d'ingressos, als impostos.⁽¹⁹⁾

A la segona meitat d'aquell any 1891 els problemes econòmics no es limitaren a aquests dos. En un context que els republicans entenien de crisi econòmica, els problemes d'ordre econòmic esdevenien fonamentals. En uns moments en què els governs de la Restauració passaven a adoptar una política proteccionista, s'alçaren veus entre els republicans que es manifestaven en un sentit o altre. Vallès i Ribot participà, al costat de l'obrer i republicà possibilista Pau Alsina, en mítings convocats per entitats socials i econòmiques en defensa del proteccionisme. Aquesta era l'actitud generalitzada del republicanisme català, encara que a vegades havien sortit matisos, com quan "La Publicidad" aplaudí el contingut d'un discurs del llavors jove polític liberal José Canalejas quan deia que el proteccionisme absolut portaria inevitablement a la generalització de la mandra o de la ignorància.

En el moment de les reivindicacions concretes, però, tots els republicans s'arreglaren amb les posicions proteccionistes. Així va passar, també el 1891, amb el tractat comercial amb els Estats Units. Un tractat que la patronal catalana considera negatiu en tant que impedirà l'exportació cotonera espanyola a Cuba. El mateix Foment del Treball

Nacional, convocarà, el mes de setembre, un míting contra l'aprovació del tractat, i Vallès i Ribot hi participarà al costat dels representants del F.T.N., de l'Institut Català Agrícola de Sant Isidre, i de polítics dinàstics i catalanistes. Sembla ser que durant l'acte va haver-hi una matisació en la unanimitat de la convocatòria. Mentre els representants de les entitats patronals i els polítics conservadors i catalanistes, advocaren pel proteccionisme alhora que denunciaven el Tractat, Vallès i Ribot -segons "La Avanzada"- rebutjà el tractat comercial amb els Estats Units per anticonstitucional, però s'abstingué de defensar postures proteccionistes. (20)

La darrera qüestió davant la qual reaccionaren els republicans, l'any 1891, fou també econòmica i estava relacionada amb la mateixa crisi: la denúncia de l'emprèstít anunciat pel govern Cánovas, per un valor de dos-cents cinquanta milions de pessetes. La raó del fracàs de l'emprèstít serà, per als republicans, política: la debilitat del govern. (21)

El començament de l'any 1892 no resultava, per als republicans, gaire engrescador. Cánovas presidia el Consell de Ministres i la crisi econòmica s'aguditzava i portava a "La Publicidad" a fer, durant els mesos de març i abril, un esforç d'enquesta a gremis, industrials, comerciants, agricultors d'arreu de Catalunya, per veure la incidència que la crisi estava tenint en les seves respectives localitats.

El problema suscitat amb la pròrroga del privilegi al Banc d'Espanya es feia més greu en confirmar-se algunes de les conseqüències previstes pels republicans en el moment de prendre's la decisió governamental :

"De la prórroga del privilegio del Banco sentimos cada vez más los efectos. La circulación fiduciaria aumentaba, no porque creciesen, las transacciones mercantiles, sino por los continuos apremios del Tesoro; y era ya tal y venía tan malamente garantida, que ocasionaba serias inquietudes á nacionales y extranjeros y dejó temer una más ó menos pronta catástrofe."

Els canvis internacionals, després d'una breu baixada, havien tornat a pujar força. La plata seguí a l'or fora de les fronteres. El Banc no tenia una sòlida garantia al darrera dels seus bitllets, el que comportava el descrèdit financer d'Espanya en els mercats internacionals.

Les connexions entre crisi i govern conservador continuaven essent claríssimes per al republicanisme:

"Huelga espantosa en Bilbao, quiebra de la Casa Rivas-Palmers, baja de trece enteros en las acciones del Banco de España, baja general de los valores públicos, subida constante de los cambios sobre el extranjero, setenta millones de déficit en los presupuestos, disminución segura en la renta de aduanas, subida de los precios del pan, de la carne, del bacalao y del petróleo, escasez de trabajo en la mayoría de las provincias; éste, éste tan negro, triste y horroroso, es el cuadro de la situación de España en los presentes momentos. ¿Qué partido dirige la gobernación del Estado? El Partido conservador."

Aquesta insistència en uan crisi econòmico-financera greu provocada per un govern que no fomenta ni el treball, ni l'estalvi, ni el comerç, ni la propietat, acaparà l'atenció dels republicans no reclosos en les diferències doctrinals internes. (22)

Només hi ha alguns aspectes de la realitat social i política catalana i espanyola que els distreu d'aquest tema central en els primers mesos, en el primer semestre, del 1892. Cronològicament aquests fets foren, els successos de Xerès, pel gener; l'Assemblea Catalanista de Manresa, pel març; les eleccions al districte dels Afores, per l'abril, i el primer de maig.

Els fets de Xerès són rebuts amb sorpresa i esglai. "La Campana de Gràcia" aprofitarà per descriure les atrocitats realitzades pels amotinats, i malgrat que ella mateixa afirma que

"la causa determinant de successos com los de Jerez no es altre que la ignorancia, l'aislament y la miseria"

aprofita per fer crítiques duríssimes a l'anarquisme, que es dedica a encendre, irresponsablement, falses esperances entre els desheretats.

"La Tramontana" reaccionarà amb duresa, advertint contra l'ús del "papu" de l'anarquisme, quan el que cal és estudiar les causes en les desigualtats socials profundes que hi ha a la societat andalusa.

En tot cas els republicans aprofitaran els fets i les posteriors execucions per extreure la moralitat que això és el que els hi espera als obrers que confien en els agitadors socials revolucionaris, als que s'allunyen de les accions polítiques legals en la defensa dels seus interessos. També utilitzaran aquests fets per alertar els elements dinàstics "y aún algunos republicanos" que fan comentaris sarcàstics quan s'enteren de la celebració d'actes i reunions anarquistes.⁽²³⁾

Tanmateix la majoria de republicans rebutjaran l'execució dels quatre condemnats, no pas per solidaritat política, sinó per conseqüència amb la condemna sistemàtica de la pena de mort que faran durant tota la dècada, i que tenia una llarga tradició que arrencava de l'actitud dels presidents de la I^a República.

Els fets de Xerès s'encadenen amb la pràctica del petardisme a Catalunya. Un petardisme que s'havia inaugurat

amb la dècada i que es convertirà en un problema fonamental, l'any 1893, amb l'atemptat a Martínez Campos i les bombes del Liceu. L'any 1892 és el darrer en el període de germinació de la propaganda pel fet. Ja havia tingut lloc l'agitació i posterior repressió en els primers de maig del 1890 i 1891, els successos de Xerès i les quatre execucions, i també s'havien inculpat obrers anarquistes per tinença d'explosius. A mitjans del 1891, "La Publicidad" ja parlava de més de dues-centes detencions de persones trobades amb posterioritat innocents i de gent que va arribar a passar vint-i-set mesos en presó per ser després jutjats i trobats innocents. Alguns d'aquests fets -els de Sabadell, amb tretze obrers detinguts de cop- mobilitzaren tota l'opinió liberal.

S'havien anat acumulant -com diu Núñez Florencio en el seu treball- radicalisme i desitjos de venjança, que enrarien l'ambient social.

Sense menysprear la importància de l'aparició del fenomen terrorista a altres països veïns, és evident que l'origen del problema es troba en tots aquests fets propis de la dinàmica social i política interna, pròpia de l'Estat espanyol, i que en tot cas venia a agreujar les dificultats pròpies de la convivència social en un marc d'explotació de la classe obrera -per a l'esquerra federal- o d'ineficàcia governamental -segons els altres corrents republicans.

Per tant, més que mesures repressives contra l'anarquisme, propugnaran la persecució legal de l'activitat terrorista, però també el respecte a les idees anarquistes i la defensa del dret a la seva lliure circulació. Cal tenir present en aquest context la campanya endegada

per "La Tramontana" tendent a diferenciar anarquisme de dinamitarisme, i a denunciar la manipulació d'aquest darrer per les autoritats per perseguir els defensors del primer. En darrer terme, els republicans veien, encara difusament, en el terrorisme una amenaça contra les seves pròpies posicions. El terrorisme, deien ja el març del 1892 algunes veus republicanes, "retarda el triunfo de las más justas instituciones", impedeix el progrés de les idees republicanes entre unes classes mitges que, esverades, demanaven per damunt de tot el restabliment de l'ordre públic.⁽²⁴⁾

Enmig de tanta preocupació per la violència "petardista" comencen a observar els republicans els preparatius del primer de maig d'aquell any. Ja pel mes de març observaven com el govern es preocupava, faltant encara dos mesos. També contemplen com hi ha societats obreres que inicien els preparatius amb reunions i contactes diversos.⁽²⁵⁾

En general els republicans intentaran treure dramatisme a aquest 1er de maig. Tant en les notícies prèvies sobre els preparatius com, amb posterioritat, als fets de la jornada i dels dies immediatament posteriors. Això ho intentaven fer destacant els treballs dels socialistes, de les societats de resistència de caire reformista, del minúscul socialisme oportunista, o d'entitats de signe republicà, i menystenint paral·lelament la importància de l'agitació llibertària.

Nogensmenys, l'agitació obrera fou tan important en aquella primera meitat d'any 1892 que els esforços tranquil·litzadors dels republicans esdevingueren absolutament estèrils. La vaga d'estampats iniciada el 14 de març a

Sant Martí de Provençals, afectava d'entrada 15 fàbriques i 1.500 treballadors. A les tres setmanes eren 18 les fàbriques aturades i 1.800 els obrers implicats. La vaga continuarà i s'extendrà per tot el pla de Barcelona.

El 12 de juny el capità general de Catalunya, Ramón Blanco y Erenas, marquès de Peña Plata, havia declarat l'estat de guerra que es mantindrà fins el 26 de juliol. Pel mig s'havien produït tot un reguitzell de detencions, manifestacions, tiroteigs i enfrontaments amb la policia, i, el que era més important, una vaga general iniciada el 8 de juny i que, segons Pi i Margall, comptà amb l'atur de 45.000 treballadors. El dia 17 les negociacions varen permetre arribar a un acord, quedant-se sols altra volta, els obrers d'estampats.

Les reivindicacions que plantegen els dirigents obrers en les negociacions afecten bàsicament el dret d'associació obrera i de vaga. Així, es reclama la sortida dels obrers presos a conseqüència de l'agitació, i s'exigeix la readmissió dels acomiadats, alhora que l'acomiadament dels esquiroles. Són reivindicacions plenament assumibles pel republicanisme català. Un republicanisme que manté, al llarg del conflicte, una postura inequívoca: convé arribar a un acord, en benefici dels obrers i dels patrons, i del país en general. A vegades denunciaren la intolerància patronal i d'altres la violència obrera. Podem afirmar que més el primer aspecte que el segon. Exigiren també la mediació de les autoritats municipals i governatives en el conflicte per accelerar una solució. En darrera instància, la seva premsa dóna tal abundància d'informacions que esdevé imprescindible per a la posterior anàlisi dels

dels fets. (26)

Un cop acabada la vaga els republicans participaran activament en la comissió creada per aconseguir l'indult per als cinc obrers condemnats en Consell de guerra arran dels enfrontaments. Serà el local del Cercle Republicà Governamental, el que acollirà la comissió. (27)

L'any 1892 no fou per als republicans un any exclusivament dedicat a intervenir o reflexionar sobre les qüestions socials, sobre els conflictes laborals. També van haver fets polítics que cridaren l'atenció dels possibilistes, federals i altres nuclis republicans. El primer, cronològicament, serà l'Assemblea de Manresa, celebrada els dies 25, 26 i 27 de març. Aquesta assemblea fou la primera de les convocades per la Unió Catalanista, i resultà especialment important per l'aprovació d'unes bases que es convertirien en el programa polític del catalanisme, com a mínim, en el que restaven de segle.

La premsa republicana de Manresa, després de donar la benvinguda als participants a l'assemblea catalanista, els adverteix que, a Manresa, no han despertat gaires expectatives. Afirmar que la llibertat de Catalunya ja és l'objectiu dels partits republicans, i que el catalanisme ve a embolicar les coses innecessàriament.

La primera reacció dels republicans barcelonins serà la de mantenir-se a l'expectativa, encara que amb més reticències que entusiasmes:

"No aplaudimos en absoluto, pero ni tampoco miramos con malos ojos el congreso regionalista que está efectuándose en Manresa.

Nadie que se precie de demócrata puede rechazar el sentido del movimiento regionalista, en aquello de sano y racional que contiene."

El rebuig definitiu sortirà a la llum quan es coneixin

les bases, el principal resultat dels treballs de l'assemblea. Principalment quan es coneguin algunes de les seves afirmacions que anaven radicalment en contra dels principis democràtics que sostenien els republicans. La representació corporativa serà, en aquest cas, definitivament del rebuig. Serà llavors quan s'intentarà contraposar el Centre Català, que havia perdut la iniciativa, als reaccionaris plantejaments dels assembleistes.⁽²⁸⁾

En tot cas l'Assemblea de Manresa situarà al davant dels republicans una realitat política nova que no podien defugir o ignorar per més temps: el catalanisme era una força política capaç d'entrar al primer pla de la vida catalana i d'arrossegar, pels seus ideals genèrics, alguns sectors populars de la societat catalana de finals de segle.

El darrer aspecte bàsic de la vida política dels republicans en aquells primers mesos del 1892, fou el procés electoral viscut al districte dels Afores durant el mes d'abril. És especialment important per diversos motius. Significà la consolidació de la presència política a Catalunya -i en concret al pla barceloní, de Nicolás Salmerón y Alonso. Un home que a començaments del segle XX, des de la seva Unió Republicana i dins de la Solidaritat Catalana, tindrà un paper important. Fou en aquells anys quan es consolida aquesta presència. I, de fet, no es pot explicar si només tenia en compte que al darrera podia disposar, l'any 1892, d'una força política molt minoritària dins el republicanisme català. En efecte, el partit centralista mai aconseguirà la representativitat que dins el teixit social i polític català tingueren, per diferents motius, federals i possibilistes, àdhuc els progressistes.

El procés electoral d'abril també significarà un cop dur al caciquisme: la demostració que la voluntat popular pot modificar, en determinades circumstàncies, els resultats elaborats pel caciquisme (Ara bé, també queda clar que aquesta voluntat es mobilitzarà en la mesura que les reivindicacions dels sectors populars s'integrin a les propostes polítiques: consums, drets obrers,...). Convé recordar que l'elecció de l'abril del 1892 va fer-se només al districte dels Afores per tal com és la repetició de les últimes eleccions davant la impugnació dels anteriors resultats feta per les forces republicanes, defensores del triomf legal de Salmerón:

"Es empero difícil que venza el caciquismo. No en vano está en pie de victoria todo un distrito. No en vano hay conciencia pública. No en balde se trata de la causa de la República, en cuya pro palpitan los más y los mejores corazones."

És, així mateix, important perquè obra el camí cap a l'exitosa Unió Republicana de l'any 1893. És ben cert que aquesta Unió sorgirà de l'impuls donat per moltes agrupacions locals unitàries, però també per l'exemple de Gràcia. També és un precedent de la inhibició possibilista. En el primer míting de la campanya participen Lostau, pels federals; de Buen, pel centralistes; Custodio, pels progressistes, i el mateix Salmerón; no hi haurà cap home del possibilisme, tendència que al llarg de l'acte serà atacada per alguns dels oradors.

Amb l'argument que cal anar a un partit únic amb un sol programa, els homes del possibilisme català es despen- gen d'un procés unitari que consideren feble per tal com només es creava per vèncer, o obtenir els millors resultats possibles, en unes eleccions. Aclarim, però, que molts

possibilistes graciencs sí que col.laboraren amb Salmerón, i que, un dels òrgans, fins llavors, més fidels de la política possibilista catalana -"La Campana de Gràcia"- celebrarà com a pròpia la victòria i s'inclinarà progressivament, cap a la defensa de les alternatives unitàries del republicanisme.

I si obre el camí cap a la Unió Republicana serà perquè de la manera com es va produir -mobilització unitària dels sectors populars (al míting de Sant Andreu es parla de 4.000 assistents), xoc amb els interessos d'un dels cacics més importants del país (Planas i Casals)- obrirà les esperances d'un possible canvi polític de fons en la vida catalana, de perseverar en l'estratègia encetada. (29)

Els resultats varen ser aclaparadors:

Nicolás Salmerón Alonso	7.250 vots
Mariano Puig y Valls	1.498 "

A Gràcia les dinou seccions electorals foren per a Salmerón, sis de les set de Sant Andreu, les setze de Sant Martí, i una de les dues d'Horta. A l'única secció de Sant Adrià del Besos triomfa Mariano Puig. En resum, a les tres localitats importants, populars, del districte, el triomf correspongué sistemàticament a Salmerón. (30)

No seran aquestes les darreres eleccions de l'any, però sí les més transcendents.

El mes de maig hi hagueren uns comicis similars a Terrassa que foren agrament denunciats pels republicans. L'11 de setembre se celebraren unes eleccions a diputats provincials. La veritat és que en aquestes eleccions, tot hi haver diverses crides per tal de fer candidatures unità-

ries, hi haurà una gran dispersió del vot republicà. Dos diputats possibilistes i un centralista serà tot el que es va treure. En part s'explica per la disgregació del vot republicà i en part perquè els homes del sistema havien pres nota de l'elecció dels Afores i no volien que es repetís en uns moments en els quals semblava anunciar-se una crisi de govern que es concretaria tres mesos més endavant. Planas i Casals en persona accedirà a la presidència de la Junta provincial del Cens. I, pel que fa a la dispersió del vot, només cal dir que al districte dels Afores-Granollers, per ocupar tres llocs en la papereta de vot de cada republicà que anava a les urnes, hi havia cinc pretendents, dos federals, un centralista, un progressista i un possibilista.

Tampoc podem menysprear com a causa del fracàs electoral una certa reflexió teòrica que desqualificava la presència a les Diputacions provincials dels republicans. Per exemple, els federals havien fet públiques afirmacions del tipus de la següent:

"Las Diputaciones provinciales son organismos inútiles que destruyen el poder municipal por absorción."

0

"Las Diputaciones provinciales son centros de caciquismo regional..."

Amb aquesta opinió era difícil arribar a convèncer l'opinió pròxima per fer-la participar a les eleccions.⁽³¹⁾

Era ben cert que els republicans no acabaven de trobar una línia de conducta política prou encertada. Alguns partits perdien el temps en greus baralles intestines. Els federals veien com l'esquerra del partit s'aixecava

contra la direcció catalana del partit acusant-la de personalisme i corrupció. Tots plegats vacil·laven, anaven donant respostes als esdeveniments concrets de la vida política, sense excessiva convicció, però la crisi de govern del desembre del 1892, amb la caiguda de Cánovas, semblarà despertar-los novament.

Immediatament abans de la crisi de govern, l'activitat política dels republicans tingué els següents centres d'atenció:

A. La denúncia de l'ascens de la reacció clerical que, ja fos per la creació de nous convents o per l'increment de la influència política dels integristes o neo-catòlics, s'observava a la societat espanyola. Aquesta qüestió portarà, dins el moviment republicà, la polèmica entre els federals, partidaris de la separació d'Església i Estat, i els possibilistes, que consideren aquesta reivindicació com un arcaisme.

B. El rebuig a les reformes del ministre Elduayen de l'administració territorial. Reformes que comportaven, segons els republicans, una significativa reducció de les facultats de govern de les Diputacions provincials.

C. Una nova vaga a Manresa, aquest cop de cintaires, servirà als republicans per refermar la seva posició de simpatia pels obrers i de desig de restabliment de la tranquil·litat ciutadana tot trobant uns mecanismes de diàleg estable entre patrons i obrers. Al mateix temps els hi permetrà denunciar la parcial actuació governamental -ajuntament, govern civil- i la duresa que fan servir contra els treballadors. Així mateix renovaran públicament la seva confiança en l'actuació assenyada de les Tres Classe de Vapor.

D. Es viu amb intensitat la celebració a Barcelona, del quart centenari del descobriment d'Amèrica. Tot criticant el "faraonisme" i la mala administració que el govern municipal du a terme en aquesta ocasió. Cap anàlisi diferent dels valors ideològics dominants, cap interpretació original sobre el caràcter de la invasió d'Amèrica.

E. La denúncia d'alguns problemes al Marroc, motivats per l'existència d'interessos a la zona d'altres països europeus. En tot cas, es fa present la previsió que aviat hi haurà conflictes transcendents al nord d'Àfrica.

F. La preparació del Congrés de lliurepensadors, que permetrà al republicanisme català renovar els contactes públics amb l'ampli ventall de l'esquerra sociològica: maçons, lliurepensadors, etc.. (32)

La crisi del govern conservador centrarà, però, tot l'interès dels republicans quan tingui lloc, i els apartarà, sinó totalment sí de manera prou clara, d'aquestes preocupacions comentades.

V.B. Un any clau: 1893.

L'any 1893 és, efectivament, clau pel que fa a l'evolució política dels republicans catalans. I ho serà per un motiu: el moviment d'esperança i posterior desencís que va generar el procés electoral d'aquell any. La Unió Republicana que, aglutinant la major part del republicanisme, es presentà a les eleccions, ha estat considerada, tant en aquells anys com en la historiografia posterior, com l'intent més seriós d'intervenció política del republicanisme dins del sistema de la Restauració, com a mínim pel que fa a aquells anys del segle XIX.

Tot s'inicià en les primeres setmanes del desembre del 1892. El dia 11 d'aquell mes s'inaugurà un nou torn de govern liberal presidit per Sagasta, després de la caiguda del govern Cánovas per les pròpies divisions internes del partit conservador i, en concret, per l'acció de Silvela.⁽³³⁾

Aquest nou canvi de govern provocà la reacció dels republicans davant la perspectiva d'unes primeres eleccions amb sufragi universal -per a la creació de noves Corts- sota la direcció d'un ministeri liberal. És a dir, sota la vigilància d'un govern dirigit pel mateix home que havia implantat el sufragi universal dins del sistema polític de la Restauració. Era lògic que en aquells moments això es considerés com una oportunitat única.

Progressistes, centralistes i federals, acostumats des dels mesos anteriors a una pràctica parlamentària d'unió republicana, activen els treballs per constituir una Unió que permeti assegurar l'èxit electoral i acce-

lerar l'adveniment de la República. Els possibilistes, per un altre costat, intentaran millorar les seves relacions amb els liberals dinàstics, manifestant la seva confiança en la voluntat democratitzadora d'aquests.

Certament, el 26 de desembre del 1892, l'òrgan del possibilisme català, en una crònica política titulada Patriotas y lógicos, reconeixia que:

"El Sr. Castelar ha decidido prestar su apoyo incondicional á un partido que, si bien monárquico, quiere acreditar su amor á la democracia y á la honrada administración."

L'encapçalament escollit i la resta de l'article deixen aclarit que, ara per ara, el possibilisme català decideix seguir en això les directrius de Castelar. Els possibilistes entenen que els gran desitjos del país poden ser realitzats pels liberals; aquests desitjos són compartits pels òrgans d'expressió possibilistes i exigits al nou govern:

"Correcta administración, respeto á la ley, muchas economías, sinceridad electoral y absoluta abolición del caciquismo."

Aquesta alternativa política, singular dins del republicanisme català, va fer que els altres corrents republicans ataquessin amb especial virulència als possibilistes catalans i que aquests es veiessin obligats a explicar sovint que la seva estratègia no significava una renúncia al republicanisme, sinó, tan sols, una confiança en la necessària democratització de l'Estat:

"No estamos casados con los hombres del fusio-nismo. Estamos en relaciones de simpatía con el criterio de dicho partido, en aquella parte que se conforma con el sentido de la democracia y con el pensamiento gubernamental que defendemos."

(34)

Els atacs contra Castelar es manifestaren amb molta intensitat en aquestes setmanes -finals del 1892 i primeres

del 1893- en els medis republicans no possibilistes, i especialment entre els sectors més radicals. La idea central és que Castelar des del seu retraïment inspira l'acció de Sagasta i, encara que en secret, treballa per

"democratizar la monarquía actual y (...) presentar conservadora á la república de mañana."

Els atacs més violents negaven a Castelar el paper actiu d'aquest procés i parlaven d'ell com d'una mena de polític que estava permanentment cantant la palinòdia i d'haver esdevingut així titella del sistema de la Restauració:

"La evolución regresiva es en Castelar idea y hecho repetidamente comprobado. Fué primero audaz demócrata y á poco demoledor republicano federal. Fué después republicano federal conservador, empezando el regreso á insinuarse en su ánimo y en sus actos. Borró luego el apelativo federal, pasando á defender el unitarismo de sus anteriores ataques. Apoderóse de él Sagasta y le manejó y maneja como instrumento, no sólo para usufructuar el gobierno de la nación, sino también para fortalecer la monarquía con defeciones de republicanos castelaristas."(35)

El que resulta del tot evident és que l'allunyament entre republicans coaligats i possibilistes es farà més gran en els mesos immediatament anteriors a les eleccions del mes de març. I dificultarà, per un cert temps, la col.laboració entre els dos blocs republicans un cop passades les eleccions.

Caldria, arribat a aquest punt, i per tal d'evitar falses imatges, manifestar que el procés de constitució de la Unió Republicana no fou només el d'un clàssic pacte electoral entre forces republicanes. Significà la incorporació a la lluita política diària de sectors del republicanisme no organitzats en cap dels quatre partits. Si bé el manifest dels partits centralista, federal i pro-

gressista, apareix el dia 23 de gener, el cert és que ja abans existien moviments de base tendents a, en la pràctica, realitzar la unitat. Aquests moviments venien de les mateixes expectatives obertes per l'acció conjunta de la minoria republicana al Parlament, alhora que d'una tradició popular, i eren un motiu de preocupació per als possibilistes.

Un exemple clarificador resulta el del districte dels Afores. Per la seva composició social popular era lògica la presència d'un ampli sector d'opinió pública proper al republicanisme, però inhibit de la militància concreta en un partit, per raó de la seva fragmentació, no gaire explicable d'altra banda. És per això que proliferaven els centres republicans independents, més semblants a casinos d'opinió que a instruments polítics. Doncs bé, degut a les expectatives creades, en aquells primers dies del 1893, els centres independents tenen el "desparpajo" -segons els possibilistes- d'oferir el districte a Salmerón (és a dir, de presentar-lo com a candidat propi), d'escollir un directori d'Unió Republicana al districte, d'aprovar unes bases per a l'entesa de les diverses forces republicanes i, a més,

"tienen la osadía de invitar á las fracciones de los demás partidos republicanos para que formen parte de esa inteligencia.."(36)

No hi ha cap mena de dubte, per a nosaltres, que la voluntat de l'opinió republicana independent era aquesta, i que obligà als partits polítics a accedir a la unitat electoral, malgrat que les diferències programàtiques existents entre els tres partits que en prengueren part, no s'havien resolt.

A d'altres indrets el pacte s'organitzà a través dels comitès locals dels partits integrant de la Unió. A Manresa, per exemple, l'entesa entre aquestes organitzacions arribarà a revitalitzar una vella publicació de la premsa republicana al Bages: "La Montaña", que anunciava així la seva reaparició:

"Venimos, pues, contando con el apoyo de los Comités Progresista, Centralista y de un respetable número de federales, á ser el órgano social de la Unión republicana en esta ciudad y su distrito."

Un cop assolida la unitat, i durant les setmanes immediatament anteriors a les eleccions, té lloc un fet singular que ens ajuda a entendre la vida local del republicanisme i els problemes perquè el possibilisme evolucionés cap a posicions properes al fusionisme dinàstic.

La direcció possibilista catalana, consegüent amb la idea que el país no es plantejava l'alternativa entre monarquia o república, sinó entre bona i mala administració, entre malbaratament i economies, defensarà els propis candidats. I, quan això no fos possible per no presentar-se en algun districte, parlarà implícitament de defensar els candidats sagastins.

Alguns comitès locals del partit possibilista del districte dels Afores varen decidir pel seu compte o cridar a votar els candidats més afins -que per al potencial electorat seguidor d'aquesta consigna volia dir algun candidat republicà- o, directament, cridar a votar Salmerón:

"Otorgándole de nuevo nuestros sufragios, no haremos más que confirmar nuestra consecuencia y dar otra prueba de republicanismo, puesto tan en tela de juicio por los mismos á quienes hemos prestado y seguiremos prestando apoyo."

Això significava una manifestació d'indisciplina que, lògicament, havia d'ésser denunciada des de les planes de "La Publicidad". "El Consecuente", l'òrgan possibilista de Sant Martí de Provençals, qualificarà l'actitud de "La Publicidad" d'incomprensiva car no és voluntat del comitè local actuar en contra del partit, i afirma no haver rebut orientacions "concretes" del comitè provincial en cap sentit. D'altra banda, diu:

"Tenga en cuenta nuestra respetable Publicidad que la situación de los posibilistas en muchas poblaciones, es, por muchos conceptos, muy distinta de la de las grandes capitales. Las conveniencias de localidad les colocan, á los primeros en una situación excepcional digna de tenerse en cuenta, cuyos motivos estimamos ociosos emitir por razones fáciles de comprender."

"Las Afueras de Barcelona", periòdic castelari que també es publicava a Sant Martí, representarà l'altra opinió: votarien Salmerón com a republicans, però a Gassó i Martí, el candidat fusionista, com a coneixedor dels interessos del districte i català, i en conseqüència proteccionista.⁽³⁷⁾

El problema era prou clar. Les bases socials del possibilisme de localitats com Sant Martí, Sant Andreu o Gràcia, eren d'extracció popular, i el partit es movia en un medi social del mateix caràcter. Resultava difícil convèncer a les pròpies bases de la necessitat de votar dinàstic per dos motius: el propi republicanisme popular dels possibilistes d'aquestes localitats i la pressió ambiental que feia impossible justificar un vot de caire més o menys progressista que no anés a parar a Salmerón.

Només els òrgans més dretans dins el possibilisme i aquells que de manera tradicional havien mostrat el seu interès, gairebé exclusiu, per una alternativa política

democràtica, que agrupés liberals i republicans moderats, defensaran fins el darrer moment el vot al candidat liberal.

Un altre element que reforça el que estem comentant -el trencament de la disciplina possibilista pels elements més populars- és el cas de "La Campana de Gràcia".

Aquest setmanari tenia una evident implantació popular i una orientació inequívocament republicana. El seu director Josep Roca i Roca, un home cabdal de la Barcelona del canvi de segle, havia mantingut, fins aquell any 1893, una defensa aferrissada de la direcció política menada per Castelar. Havia convertit el setmanari en un dels instruments més útils -per descomptat molt més que "La Publicidad"- per arribar als amplis sectors populars. Doncs bé, amb l'afer originat durant les eleccions de març de 1893 trencarà amb Castelar. I no pas perquè renunciï a la idea d'un republicanisme evolutiu i moderat, sinó perquè creia que aquest podia representar-se millor dins la Unió, molt possiblement pels centralistes de Salmerón. Aquest dirigent republicà passarà a substituir a Castelar, en les constant referències laudatòries fetes pel setmanari.

Els primers acords d'Unió Republicana, són rebuts per "La Campana de Gràcia" amb goig. Dirà que els partits dinàstics es trenquen i que la monarquia s'ensorra. Les grans explicacions d'aquesta nova estratègia es publicaran el dia 25 de febrer:

"Hem de declarar ab tota franquesa que no podem estar conformes ab la línea de conducta trassada al partit republicà-possibilista per D. Emili Castelar, en la reunió dels comités de Madrit, tinguda á casa seva, la nit del 15 de febrer."

En aquest article s'afirma que, durant vint anys, el setmanari ha sostingut decididament la política possibilista, però que ara observa com es converteix en una política de pur recolzament als partits dinàstics. Arriba a parlar d'encasillament d'alguns candidats possibilistes, i de que això significa una renúncia als principis democràtics. Conclou:

"Ahir exercíam una espcia de protectorat envers lo partit més liberal de la monarquía, á cambi de concessions democráticas, beneficiosas al país y á la causa republicana; mes la conducta de avuy equival á una verdadera anexió: los fusionistas, aceptant los nostres votos á cambi d'algunas actas, podrian vanagloriarse de haver absorvit al partit republicà possibilista."

Aquesta actitud de "La Campana de Gràcia" farà que tingui, també, una polèmica més aviat dura amb "La Publicidad", però la independència de Roca i Roca, el caràcter de setmanari no partidista, prevaldrà per damunt d'altres consideracions. I, a partir d'ací, esdevindrà un dels puntals defensors de la presència als Afores de Nicolás Salmerón. (38)

Els resultats electorals a Catalunya resulten del tot clarificadors. A Vilafranca triomfa el federal Baldomer Lostau (4.153 vots davant 2605 del candidat dinàstic); a Sabadell, Pi i Margall (2.216 vots davant 2.170). A Manresa, amb gran netedat, s'imposa el candidat possibilista. Al districte dels Afores, Salmerón arrasa. A Barcelona capital, els tres candidats més votats són Pi, Sol i Àvila. A d'altres districtes les votacions són força lluides per als candidats republicans encara que no triomfin en un primer moment i hagin, alguns, de recórrer a la lluita per l'acta del Parlament: Vilanova i la Geltrú, Terrassa, Mataró. En alguns d'aquests llocs s'assolirà

l'acta amb posterioritat. (39)

Els resultats són espectaculars. Dotze actes per a la Unió i dos per als possibilistes. En el conjunt de l'Estat, les dues candidatures republicanes aconseguixen 47 escons, d'un total de 400 diputats (11.75%); és el resultat més alt aconseguit fins aleshores per les forces republicanes dins de la Restauració. De les 10 actes d'Unió a Catalunya, 7 són federals, una és progressista i dues centralistes. Les bases socials més àmplies del federalisme donaren aquest resultat final, malgrat el paper destacat, capdavanter, que continuà jugant Salmerón amb la seva presència en la lluita electoral per l'acta dels Afores, i les migrades forces que a Catalunya el seguien. (40)

Varela Ortega ha volgut entendre que l'èxit electoral republicà s'explica, en part, per la complicitat del partit conservador, a qui acusa d'adoptar una posició quasi subversiva en ésser desplaçat del govern. Això, afegit a la unitat republicana, explicaria els resultats.

Pel que fa a Catalunya aquesta explicació no resulta excessivament convincent. No direm que la participació electoral republicana fos absolutament neta, ni negarem que els conservadors catalans volguessin col·laborar a posar en evidència, àdhuc davant la Regent, als liberals pel seu fracàs en dividir i debilitar de forma definitiva als republicans. Però sembla molt més clara la idea que els republicans accediren a aquest triomf a través d'una mobilització unitària de les seves forces, útil tant a l'hora d'emetre el vot com de defensar-lo o, perquè no, d'incrementar-lo si era possible en alguna secció electoral. De l'esforç realitzat en aquest sentit ens dóna una

idea justa el fet que els republicans tinguessin certificat de l'escrutini de 107 de les 112 seccions electorals de Bar elona. I, pel que fa a les ajudes exteriors, no deixaren d'admetre-les o cercar-les, però no necessàriament, ni de manera principal, en el camp conservador. Resulta molt clar, per exemple, el paper jugat per Víctor Balaguer en la consecució de l'acta de Vilanova per part de Vallès i Ribot, tot i que els resultats electorals recollits per la Junta provincial del Cens els hi eren contraris. En darrera instància hi havia un factor conjuntural important que permet entendre en la seva exacta dimensió el caràcter del triomf electoral del 1893, i que relativitza la idea de l'ajuda conservadora. El triomf electoral del 1893, en paraules de Pere Gabriel

"De alguna forma, vino a ser la expresión política del revitalizado obrerismo de 1890-92." (41)

Els possibilistes, tot i obtenir uns resultats pobres, no deixen de treure lliçons positives d'aquestes eleccions. Diu que els republicans coaligats han pogut comprovar l'eficàcia de la participació electoral sincera com a eina per a la lluita política -i ho presentaran com un triomf personal de Castelar davant els defensors dels procediments ilegals, els quals han hagut de modificar els seus punts de vista; diuen també que els monàrquics-fusionistes han respectat el sufragi universal -confirmant també les esperances de Castelar i, per fi, diuen que si els possibilistes "hemos sido vencidos" ha estat per la pròpia divisió i indisciplina a l'interior del partit. Això pot evitar-se en properes lluites electorals gràcies a l'experiència adquirida. (42)

Només una de les actes esmentades ha originat greus acusacions entre els dos blocs republicans presents a les eleccions. És l'acta de Manresa. De fet la Unió havia tingut alguns problemes en tant que el Comitè federal -no així molts federals del Bages- s'havia distanciat del Centre d'Unió Republicana. Això restava possibilitats de vot al seu candidat. A més, comença a plantejar-se que Junoy, el candidat possibilista, està encasellat.

El mes d'abril els republicans de la coalició se'l passen exigint que s'impugni l'acta de Junoy per Manresa, per part dels diputats d'Unió a les Corts -Azcarate, Salmerón, Pi i Margall, Vallès i Ribot- i de "todos cuantos amantes sean de la sinceridad electoral".

Quan l'acta és concedida definitivament a Junoy, la reacció dels republicans d'Unió és del tot negativa:

"Consumatum est. Ya tenemos en política un apóstata más y un republicano menos; un fusionista intruso y un novel ministerial con el estómago vacío."

Però aquest és l'únic problema relativament important que tindran en els mesos de març i abril els republicans coaligats que veien en el sufragi universal una via d'intervenció política. (43)

Però els grans defensors de les vies legals, electorals, aviat tindran dificultats per continuar justificant aquest camí com a l'idoni en la defensa dels ideals republicans. Les eleccions del mes de març havien de tenir una continuïtat en unes eleccions municipals, previstes pel 14 de maig. Aquestes eleccions varen ser posposades pel govern. El pretext fou la necessitat de rectificar el cens i de modificar la llei electoral. Totes les forces republicanes rebutjaren l'ajornament entenent-lo com

una mostra de la voluntat governamental de frenar l'ascens del republicanisme en un més que probable nou triomf electoral. La minoria republicana intentarà evitar-ho:

"Valenta ha sigut la campanya de la minoria republicana del Congrés, oposantse per espai de 55 horas seguidas á l'aprovació de la llei suspent las elecciones municipales."

Des de la premsa radical es presentava una clara alternativa a la suspensió de les eleccions:

"Basta ya de elecciones; no tenemos más camino que el de la revolución, puesto que ya se agotó la paciencia de los buenos republicanos." (44)

Si a la suspensió indicada, afegim l'esterilitat d'una activitat parlamentària que es limitava a cridar l'atenció de tant en tant advertint que la propera proclamació de la República s'aproximava, entendrem que les tensions esclatessin aviat dins la Unió. Pel juliol del 1893 ja s'haurà consumat la retirada de les Corts de la minoria republicana constituïda pels diputats d'U.R..

La decisió es considera l'única que es podia prendre davant l'actitud del govern dinàstic que ha suposat un cop de mort per al sufragi universal:

"Significa el retraimiento, que de los dos procedimientos de la Unión, el legal y el revolucionario, se ensayó ya el primero acudiendo á las elecciones de diputados á Cortes, obteniendo en ellas un notable triunfo, y que en vista de que no es posible, porque la monarquía se opone, llevar el ensayo á las elecciones municipales, se está en el caso de consagrar todos los esfuerzos al segundo procedimiento, al revolucionario."

L'esterilitat d'aquest fet provocarà reticències en sectors pròxims fins aleshores.

"De que ha servit la retirada dels diputats de la coalició republicana? Siguem franks, diguem la veritat tota entera, y trobarem que no ha servit de res."

Ha estat, segons "La Campana de Gràcia", contrapro-
duent pel país. Aquest setmanari, que pretenia i podia
arribar a representar els sectors independents de la
Unió, acaba fent una crida a aquests sectors:

"Interessa, donchs, que l'opinió republicana
desinteressada i independent se fassa sentir
fins á lograr que's rectifiqui'l gran error
polític comés ab motiu de la retirada de las
Corts."(45)

A aquesta retirada que significa el reconeixement
d'una certa ineficàcia s'afegeix la sortida a la llum,
un altre cop, de les diferències entre federals, centra-
listes i progressistes. Poc durà la cordialitat i l'ente-
sa entre les forces integrants del pacte. La celebració
d'alguns mítings conjunts per festejar l'èxit electoral
no podia amagar les dificultats existents que reflectien
les profundes diferències entre els partits de Pi i Mar-
gall i Salmerón i, sobretot, el grau de personalisme que
presidia la vida política republicana.(46)

Els problemes es concretaren al voltant de la neces-
sitat de que la Unió fos l'inici d'un procés que permetés
arribar a la configuració d'un sol partit republicà -a
banda dels possibilistes. La veritat era que la U.R. tal
com havia estat concebuda a principis de l'any 1893 no
podia convertir-se en una força política estable. La seva
presència, però, haurà servit per revitalitzar el repu-
blicanisme català i, sobretot, per recuperar el protago-
nisme d'uns sectors independents que constituïen el gruix
humà de la política esquerrana a Catalunya. No podem deixar
de citar aquí l'aparició d'una premsa independent -"Diario
Republicano de Barcelona"- que exemplifica el que diem.

Pel que fa als possibilistes, la segona meitat de
l'any serà especialment problemàtica. Despenjats en la

lluita electoral veuran com, a nivell d'Estat, hi hauran dos processos polítics que el debilitaran enormement. A Catalunya afectarà, si no en quant a importants desercions de militants propis, sí en quant a la imatge pública del partit.

Ja hem indicat que els possibilistes catalans defensaren aferrissadament l'acció governamental de Sagasta, fins al punt d'admetre les explicacions donades pel polític liberal per a la suspensió de les eleccions municipals. Això farà que els coalicionistes acusin els possibilistes de passar-se a la monarquia i a Castelar d'ésser el responsable de la desunió republicana.

Els possibilistes, al mateix temps, atacaven qualsevol manifestació verbal més o menys revolucionarista d'alguns dirigents dels partits coaligats.⁽⁴⁷⁾

I, enmig d'aquesta agra polèmica, a finals de maig, resulta que el cap del partit republicà històric per Granada, Almagro, declara que a Espanya hi ha una monarquia constitucional i democràtica on caben totes les manifestacions polítiques i en conseqüència amb la visió d'una Espanya plenament democratitzada sota el règim monàrquic, passa a defensar l'entrada al partit fusionista.

Aquestes declaracions tenen una gran repercussió a Catalunya. De fet, Almagro està dient el que pensa fer el grup encapçalat per Abarzuza a Madrid. A finals de juliol, Castelar cedeix la direcció del partit a Abarzuza. El pas cap a la monarquia d'un important nucli del possibilisme s'està preparant. Castelar quedarà al marge, encara que explícitament defensarà el pas donat per Abarzuza.

El nucli català no es veu afectat directament per aquest procés, però és evident que els ataca en la seva

credibilitat republicana. "La Consecuencia", de Sant Martí, s'expressà amb claredat:

"Para la gran masa del partido posibilista, significaría muy poca cosa el ingreso en el campo monárquico de los Sres. Almagro, Abarzuza, Salvany, Celleruelo, Barbolla, Alvarado, Cepeda y aun alguno más, si esto no constituyera un arma terrible que esgrimen otros partidos contra el que dirige el Sr. Castelar."
(48)

Efectivament, això fou així, i alguns republicans possibilistes optaren per abandonar el partit: seguir Carvajal en la creació de la Unió Constitucional Republicana, que s'incorporà a la Unió Republicana. A Catalunya se n'anà molt poca gent cap el fusionisme dinàstic, però hi hagué un nucli significatiu que optà per la segona sortida, la d'inclinar-se cap a un republicanisme més inequívoc: els homes de la Tertúlia Possibilista, dirigida per Fermín Villamil, que participà en el projecte dissenyat per Carvajal; també algun nucli local, com el de Monistrol de Montserrat que sembla, per notícies de premsa, passar-se del partit possibilista a la Unió.

Malgrat tot, el tronc oficial del possibilisme català continuà valorant positivament el govern Sagasta i animant-lo a superar la crisi interna quan aquesta tenia lloc, des de la seva posició d'independència política.

Al mateix temps, es veurà obligat a participar en un procés de reorganització interna degut a l'escapçament del partit. Un procés no exclusivament català, però que a Catalunya serà especialment important, i portarà a la formació del Partido republicano nacional.⁽⁴⁹⁾

A part de la lògica interna republicana derivada de l'actuació electoral i de la plataforma creada per fer-li front, l'any 1893 és un any farcit d'esdeveniments que

obliguen els republicans a donar una resposta.

El problema universitari esdevingué central a la vida barcelonina. Dos problemes consecutius faran que l'opinió liberal de la ciutat es mobilitzi arrossegant des d'alguns liberals fins als anarquistes, passant, òbviament per teta mena de republicans. En una part específica ja hem parlat dels fets, i no voldríem ara tornar a repetir-los. Només volem indicar que, al nostre entendre, l'agitació dels mesos de gener, febrer i març serveix per desvetllar un seguit d'"energies" liberals que no seran desaprofitades en les eleccions generals. Evidentment que no s'explica la victòria republicana, exclusivament, per l'agitació universitària, però sí que l'ajuda a entendre en un context de mobilització popular. D'altra banda, també queda clara la militància republicana d'alguns dels dirigents del moviment estudiantil, com Pere Coromines i Montanya, o d'alguns dels professors liberals problemàtics al llarg de l'any.⁽⁵⁰⁾

El primer de maig es preveu -per un setmanari llibertari- que

"aquesta vegada serà la fetxa (...) més mansa qu'haurèm vist á Barcelona y probablement per tota Espanya."

I, efectivament, els aires han canviat, respecte dels primers de maig anteriors, segons l'anàlisi feta per "La Campana" amb posterioritat:

"La celebració de una festa que va comensar ab tanta cravesa, quatre anys enrera, ha anat transformantse y dulcificantse, fins arribar per transcorre ab absoluta tranquil·litat."

Barcelona viu amb tranquil·litat els preparatius -una sola reunió preparatòria de caràcter anarquista és recolli-

da per la premsa republicana- i la idea generalitzada era que "afortunadament no peligra el orden existente".(51)

Això no voldrà dir que el republicans s'oblidin de l'existència d'un problema social greu. Potser el que passarà serà que per uns pocs mesos -fins a l'esclat de les bombes contra Martínez Campos o al Liceu- es desplaçarà al camp, on el problema rabassaire agafava una volada important amb la celebració de congressos de caire llibertari o influïts pels federals, amb l'agitació menada paral·lelament per tal d'evitar l'acció dels propietaris rurals en contra dels treballadors de la terra. O, si més no, se situarà -tota qüestió social- en un segon pla, darrera de l'estricta actualitat política.(52)

Una actualitat política que retornava, un cop més, a la discussió interna, als retrets fets per cadascuna de les organitzacions a totes les altres. La ineficàcia del retraïment o el col·laboracionisme amb la monarquia, esdevingueren els motius centrals d'una polèmica estèril que, si per una banda aïllava el possibilisme, en el que es podia considerar com un èxit relatiu de les forces coalitzades, per l'altra portarà a la ineficàcia primer i al trencament després, de la Unió Republicana.

La mateixa actualitat immediata obligava els republicans a reflexionar de nou sobre el fenomen polític de què suposava l'embranzida del catalanisme polític. A finals del mes de maig tingué lloc a Reus una Assemblea catalanista, continuació de l'anterior, la de Manresa. Una assemblea que comptà amb cent vint representants de la Unió Catalanista i que serà vista amb més bons ulls que l'anterior per molts segments de l'opinió republicana. La direcció federal dirà, ara, que quan el catalanisme es con-

creta s'acosta a les solucions propugnades des del camp federal i que cal estendre els neguits regionalistes a la resta de territoris que componen l'Estat. Lluhí, tanmateix, continuava opinant que els catalanistes eren tradicionalistes lligats al passat. Els possibilistes diran estar disposats

"á secundar sus aspiraciones sensatas y razonables."(53)

Serà en els mesos de setembre, octubre i novembre quan es trencarà aquesta dinàmica tancada i estèril amb discussions internes i reflexions teòriques que, no ho oblidem, fou motivada, en part, per l'ajornament de les eleccions municipals. Els motius que trenquen aquesta situació seran l'aparició del fenomen terrorista com un problema qualitativament important, diferent i molt més greu al dels mesos anteriors, i el problema colonial del Marroc.

Abans dels primers atemptats, l'opinió pública republicana es veurà commoguda per les notícies arribades des de Montblanc sobre el motí produït per la negativa al pagament de les taxes de consums. Arribava a Catalunya una forma de resposta popular que a Vitòria, Bilbao i altres ciutats de l'Estat, tenia lloc en aquelles mateixes dades. La tensió social al camp català es desbordava i portava a la resistència, gens pacífica, a l'acció governamental.(54)

Però poques reflexions tingueren temps de fer els republicans sobre aquests esdeveniments, perquè el dia 24 del mateix mes de setembre s'esdevenia el primer dels tres grans fets terroristes de la dècada: l'atemptat a Martínez Campos. La reacció davant aquest primer atemptat

va ser la de mostrar-se -en això foren unànims tots els republicans- contraris a les sortides autoritàries. Demanen que s'apliqui la llei, però que es vegin afectades la llibertat i les garanties constitucionals. Condemnen l'anarquisme i denuncien davant els obrers la inutilitat d'uns fets que només porten que repressió contra el centres obrers. Reclamen a la classe treballadora que aïlli els anarquistes i que retorni a la vida política activa a través dels partits republicans.

De fet, els republicans no sentien gran simpatia per l'home que havia provocat el retorn de la monarquia. I, tot i descriure l'horror d'algunes escenes de l'atemptat, sobretot per les ferides rebudes pels espectadors de la parada militar, els qualificatius condemnatoris no arribaran mai al grau dels utilitzats, escassament dos mesos després, en l'atemptat del Liceu.

També convé recordar que els republicans, sense gaire força, s'oposaren al ràpid judici i a la condemna a mort. Aquest rebuig s'argumentava amb una combinació de raonaments humanitaris contraris a la pena de mort -tradicionals en el republicanisme-, amb d'altres que insistien que l'afusellament de Pallàs només serviria per crear un nou màrtir entre els rengles de l'anarquisme més combatiu i que, per tant, podia desencadenar reaccions posteriors de violència per part d'algun element aïllat o de conspiradors més o menys audaços.⁽⁵⁵⁾

Però en aquests mesos els fets se succeïen amb un ritme vertiginós. Quan la societat catalana encara centrava el seu interès col·lectiu en l'atemptat del dia 24 i el procés contra Pallàs, al nord d'Àfrica esclatà un conflicte.

El dia 2 d'octubre, en un enfrontament directe amb indígenes revoltats, morien divuit soldats espanyols, i uns altres trenta-tres eren ferits. Començava així un llarg període en el qual el Marroc es convertí també en motiu de preocupació per als republicans. Els hi va fer plantejar el que, en una altra part del present treball, hem designat com a treva interior o treva del patriotisme. S'havien d'oblidar, diran tots els republicans, els problemes de la Universitat entre liberals i neo-catòlics, l'agitació social al camp, fins i tot els problemes derivats de la repressió del terrorisme, per fer un front comú davant l'"agressió" exterior a la dignitat nacional.

Els republicans, insistim un cop més, adoptaran el paper de catalitzadors del patriotisme espanyol que, tal com diran ells mateixos, no estava gaire estès dins la societat catalana, ni tan sols a nivells institucionals. Efectivament, els estudiants i la premsa republicana s'encarregaran d'animar un ambient força indiferent als problemes de Melilla. Tant la premsa més popular com la més "sèria" intervingueren decididament per a la difusió d'uns elements ideològics que, en un altre treball, hem resumit en tres punts: racisme, militarisme i espanyolisme.⁽⁵⁶⁾

I, mentre l'opinió republicana animava a la societat catalana a incorporar-se a les demandes d'una acció enèrgica per part del govern Sagasta, al Marroc, a Barcelona la propaganda pel fet augmentava les dimensions de la seva intervenció amb l'atemptat del Liceu.

El 7 de novembre, durant la sessió d'inauguració de temporada, del teatre del Liceu, esclatà una bomba "orsini" que produí quinze morts i vàries decenes de ferits.

Els republicans consideren que es tracta d'un atac

contra tota la societat, que té el seu origen en l'odi de classes, i es manifesten absolutament horroritzats per l'acte, qualificat reiteradament de monstruós. No-més alguna veu s'aixeca tímidament, enmig de la gran massa d'articles provocats pel fet, recordant que quan s'afusellà Pallàs algú havia avançat possibles conseqüències tràgiques. Quan el dia 9 de novembre se suspenguin les garanties constitucionals a la província de Barcelona, els republicans reaccionaran amb pusil.lanimitat. "La Publicidad" dirà que és normal que s'haguessin suspès les garanties, encara que adverteix dels perills que aquesta decisió té. Demana al poder públic que eviti arbitrarietats i injustícies en el decurs de les investigacions.⁽⁵⁷⁾

La mateixa suspensió de les garanties constitucionals impedirà als republicans donar a conèixer amb amplitud la seva postura sobre les indagacions policials menades durant els mesos de novembre i desembre, i en tot cas, semblen acceptar la idea d'una gran conspiració anarquista amb connexions internacionals amb l'objectiu d'atacar els fonaments de la societat.

Amb un panorama intern problemàtic, els republicans catalans no reaccionen amb una postura clara i diferenciada de la resta de formacions polítiques, englobades, és clar, les dinàstiques. El republicanisme prefereix tornar a centrar el seu interès al nord d'Àfrica. I, no només perquè la manca de garanties constitucionals retallés les possibilitats d'expressió en els conflictes interiors, sinó perquè els mateixos republicans es tornen, amb les seves postures, còmplices d'una situació de retallada de les llibertats. Recordem que les garanties constitucionals varen estar suspeses fins al desembre del 1894.

Es molt més fàcil parlar de la salvatgia dels moros -representa un compromís molt més allunyat de la realitat immediata i a l'ensem en sintonia amb les posicions oficials- que no pas afrontar les irregularitats d'una acció repressiva; la denúncia de l'actuació policial o judicial podia arribar a ser interpretada com a mostra de simpaties envers l'anarquisme, que ja llavors era equiparat sense cap mena de dificultat amb el terrorisme.

Es més, el dia 19 de novembre se celebren eleccions municipals; les que s'havien aplaçat des del passat mes de maig. No cal dir que sense garanties constitucionals, sense campanya republicana, amb una població atemorida, aquestes eleccions resulten un fracàs total per als republicans, els quals no gosen queixar-se. Si de cas, s'acusa a la indiferència de la societat, dels pobres resultats obtinguts. Alguns possibilistes arriben a parlar de triomf propi davant dels republicans coalitzats, però no semblen gaire convençuts.⁽⁵⁸⁾

El que havia de resultar la confirmació i l'ampliació de l'èxit obtingut amb la candidatura d'unió, el març, s'havia convertit en la demostració del fracàs de l'estratègia republicana. Incapaços de donar resposta a una realitat extraordinàriament conflictiva i canviant, es veuen arrosegats per ella i perden la iniciativa.

L'any 1893 els havia posat al davant la possibilitat de construir una estratègia practicable de transformació de la vida política. Però, al final, obra un període de confusió i desorganització profunda. Ja es començava a revelar, amb tota cruesa, la ineficàcia de les formacions republicanes clàssiques per donar respostes a la nova realitat política i social a Catalunya i a la resta de l'Estat.